STRIP SCHRIFT

DON LAWRENCE
JOHN BOLTON
GLEEVERS DAGBOEK

Prijs f6,50
Bfr.140

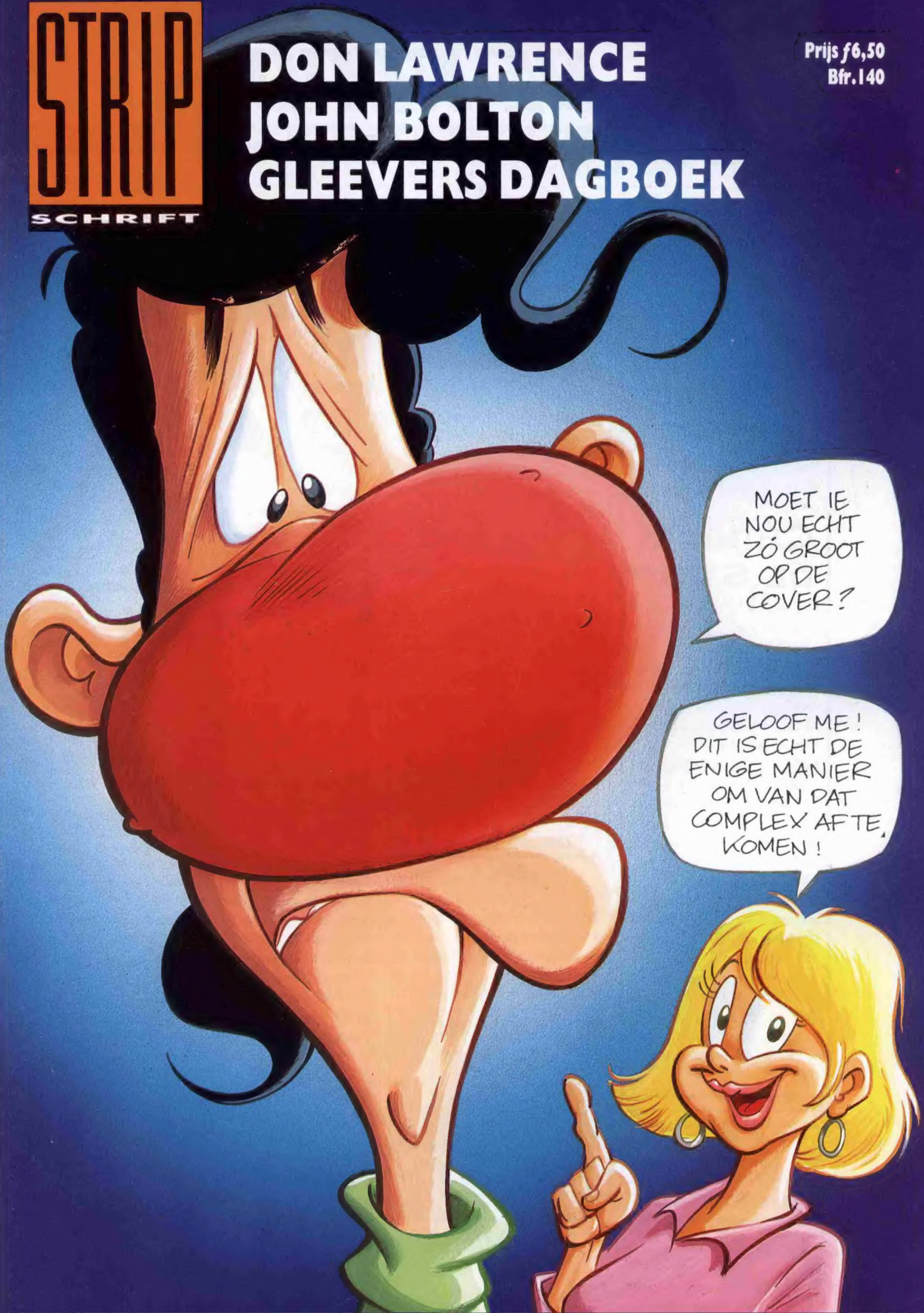

274 – JAARGANG 27 NUMMER 7 – 's WERELDS OUDSTE STRIPINFORMATIEBLAD – VERSCHIJNT 10x PER JAAR

LAMBIEK
KERKSTRAAT 78
AMSTERDAM
020-6267543

DE REPORTER

DAGBLAD VOOR STRIPMINNEND NEDERLAND

HALF OKTOBER 1994 - NUMMER 30- EXTRA EDITIE

OPROEP

Het Goethe Instituut en de Gevaert Galerij in Hong Kong bereiden voor 1995 een expositie, een serie lezingen en een bijbehorende publicatie voor over het onderwerp

CHINA IN DE STRIP

Het land, zijn taal en cultuur in de breedste zin - inclusief zijn bewoners en de hen typerende kenmerken - door de ogen van Westerse en Oosterse beeldverhalenmakers. Een zeer uitgebreid thema, waarbij de organisatie beseft dat ze belangrijke voorbeelden over het hoofd kan zien. Tips en ideeën die niet de titel *De Blauwe Lotus* dragen zijn daarom zeker welkom bij C. Kousemaker, p/a Lambiek.

Ten gevolge van dit project is de directie van een welbekend hoofdstedelijk stripantiquariaat genoodzaakt in de loop van volgend jaar enige tijd in het Verre Oosten te verblijven. Wij vragen uw begrip voor eventueel hierdoor ontstaan ongemak.

LAMBIEK FAMILIEBERICHTEN
VERWELKOMT
JESSE GABRIËL LUCAS KOCH
EN
ISABELLE GOEDHART

R.Crumb in concert
Primitifs in Amsterdam

AMSTERDAM - Les Primitifs du Futur spelen liefdesliedjes met accordeon, banjo en trompet. Hits als *Trop de Routes, Trop de Trains* en *La Femme Panthére et l'Homme Sandwich* staan op hun ovenverse eerste cd.

Op 24 november geven Les Primitifs du Futur een eenmalig optreden in Nederland in jazzclub Joseph Lamm in de Amsterdamse Van Diemenstraat. Aanvang 22u00. Kaarten à f 25,- zijn af te halen op Kerkstraat 78, Amsterdam.

Voor de banjo-partijen bij Les Primitifs tekent de bekende accordeonistenportretteur R. Crumb. Crumb was eerder te horen als orkestleider bij his Cheap Suit Serenaders en his Deluxe String Orchestra.

MINOTAURUS MODERN

Stier draagt bril

De populaire Spaanse atoomrevolutionair Max (of Alphamax, mocht u van Franse herkomst willen getuigen) exposeert nog tot en met 19 november mythologische prenten in Galerie Lambiek.

27 jaar verzamelde platenhoezen
R.Crumb in expo

Van The Wild Family Orchestra from Zamora, California tot Laurel & Hardy-componist LeRoy Shield, R. Crumb heeft er platenhoezen voor getekend. In de afgelopen 30 jaar waren dat er meer hij zich zelf kan herinneren. Meer dan genoeg ook voor een forse expositie in Galerie Lambiek. Onder de allesverklarende titel *R.Crumbs Record Cover Collection* wordt de expo geopend op 25 november, in het bijzijn van de auteur. Een luxueus uitgevoerde catalogus verschijnt bij uitgeverij Oog & Blik.

Naast de complete collectie Crumb-hoesontwerpen is een serie portretten van vergeten Franse accordeonisten te zien.

BINNENKORT: R. CRUMBS BROER

STRIP SCHRIFT

Jaargang 27 september 1994 nummer 7 (274)

Verschijnt 10 maal per jaar
Stripschrift wordt samengesteld door een onafhankelijke redactie in opdracht van Het Stripschap. De verantwoordelijkheid voor de artikelen berust bij de auteurs

Redactie
Tijs Bagchus, Arco van Os, Rik Sanders, Harry Wibier

Medewerkenden
Rob van Bavel, Ben Bits, Michel Clessens, Gerard Leever, Hans Moors, Michel Nadorp, Stefan Nieuwenhuis, Rob van der Nol, Stefan Rutten, Koos Schulte, Peter de Smet, Noël Ummels, Ted Verschoor, Sander de Voogt, Rudy Vrooman, Jempi Welkenhuyzen

Redactie-adres
Postbus 84206
3009 CE Rotterdam
Telefoon: 010 - 220 10 63, telefax: 010 - 421 06 08

Uitgever
Uitgeverij Stripstift
Postbus 84206
3009 CE Rotterdam

Abonnementen
Abonnementen-administratie Stripschrift
t.a.v. Ton Schuringa
Postbus 11335
1001 GH Amsterdam
Telefoon: 020-685 22 29, telefax: 020-618 91 42
Abonnementsprijs ƒ59,50 / Bfr.1190
Leden van Het Stripschap ƒ2,50 / Bfr.45 korting
Nederland: Giro 209948 of
Bank 82.67.01.523
ten name van Stripschrift, Amsterdam
België: Bank 721-520.62.74-81
ten gunste van Het Stripschap, Turnhout
Opzeggingen alléén schriftelijk en uiterlijk twee maanden voor het aflopen van een abonnementsjaar
Foreign subscriptions on request

Reprorecht
Het overnemen, evenals het vermenigvuldigen van artikelen en illustraties is slechts geoorloofd na schriftelijke toestemming van de redactie

Advertenties
Voor de opgave van advertenties en het opvragen van de tarieven kunt u contact opnemen met:
De Groene Amsterdammer
t.a.v. Herman Feddema
Postbus 353
1000 AJ Amsterdam
Telefoon: 020-623 08 64, telefax: 020-622 14 21

Druk
Drukpartners, Amsterdam

Distributie
Het Raadsel, Amsterdam; Geknipt Papier, Gent

Omslag
Gerard Leever
& Wilma Leenders (spuitwerk neus)

ISSN 0165-845X

Redactioneel

Opgetogen, gevleid, beter laat dan nooit, bijna een kleur van gekregen: dat waren volgens een aantal kranten de reacties van Don Lawrence op de aan hem toegekende Stripschapprijs 1994. Hij is er in ieder geval verguld mee, ook omdat hij als eerste Engelsman de prijs in ontvangst mag nemen tijdens de komende Stripdagen in Breda. Een beter moment om Lawrence eens uitgebreid in Stripschrift aan het woord te laten is er haast niet. En hij heeft interessante dingen te vertellen: over zijn relatie met zijn zoon, zijn laatste Storm-verhaal, een tweede Storm-serie met een andere tekenaar, opdringerige Duitse fans en nog veel meer.

Ook Gleever laat zich de mond niet snoeren; als iemand dat al zou willen. We moesten het helaas een tijdje zonder hem stellen, maar hij is terug; en de nieuwe dagboekafleveringen stromen binnen! Als het aan Uitgeverij De Meulder ligt, mogen we volgend jaar – zo rond De Stripdagen in Breda – een eerste bundeling van deze episoden verwachten. Alleen dit initiatief is al een jaarprijs waard!
De derde voor wie we in dit redactioneel wat extra aandacht vragen is Peter de Smet. Vanaf dit nummer van Stripschrift maakt hij – tot ons grote genoegen – maandelijks de overpeinzingen van De Meester openbaar.
Gleever en De Smet. Soms leuk. Soms droevig. Maar altijd raak.
Onze lezers zijn bofkonten.

Inhoud

4 **DON LAWRENCE** Rob van der Nol
14 **JOHN BOLTON** Michel Nadorp
21 **BITS & PIECES** Ben Bits
22 **KUIFJE** Sander de Voogt
23 **AGENDA**
24 **GLEEVERS DAGBOEK** Gerard Leever
26 **BRIEVEN**
26 **DE MEESTER** Peter de Smet
27 **BOEKEN**
30 **ACTUALITEITEN**

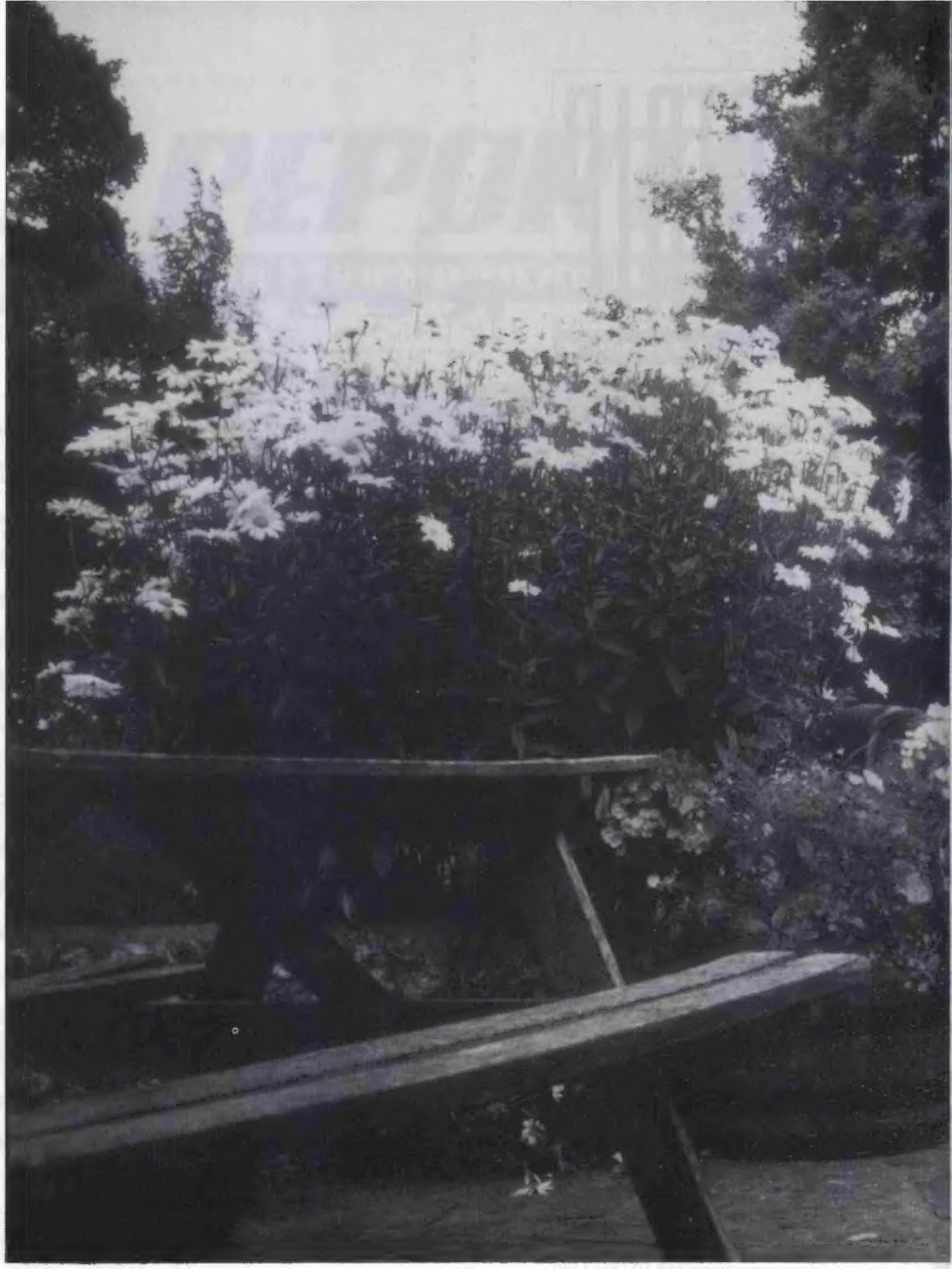

Er is geen enkele lo

Vroeger was de aarde plat, althans, dat was zij volgens de titel van het eerste deel van Marten Toonders autobiografie. Dat dit werkelijk zo geweest moet zijn, blijkt voor de argeloze reiziger al snel als hij op het station van het Engelse plaatsje Polegate arriveert. Als de aarde plat is geweest, dan moet Polegate op het randje hebben gelegen. Voorbij de rand, als het ware verticaal tegen de zijkant van de aardse pannekoek geplakt, was er nog het plaatsje Jevington, waarna alles ophield met bestaan. Dat Jevington niet helemaal goed vastgeplakt zat, blijkt overigens uit het feit dat men in de volksmond altijd sprak over Jevington near Polegate, want niemand wist blijkbaar waar het precies lag.

Dat is nog steeds zo, want post voor de man die ik op het punt sta te bezoeken, wordt nog steeds gestuurd naar Jevington near Polegate. De wereld is inmiddels wel tot een mooie bal opgeblazen, maar Jevington is nog niets veranderd, alhoewel het nu wel een vaste lokatie heeft gekregen op de kaart.

Bovenstaande omschrijving zou de bewoner van The Old Post Office wel aanstaan, ware het niet, dat hij geen woord Nederlands spreekt. Het dorp zou op die manier zo in zijn wereld passen, de wereld van Don Lawrence.

Hij is inmiddels vijfenzestig. In plaats van met pensioen te gaan, tekent, of beter gezegd schildert hij nog elke dag. Zijn werk heeft inmiddels de hele wereld bereisd, van Nederland tot Indonesië, van Brazilië tot Griekenland. Vreemd genoeg is zijn werk in eigen land nooit een succes geworden. Hij is er gewoon één van de vele tekenaars die kinderblaadjes vullen. Desondanks is zijn werk op het vasteland een doorlopend kassucces en wordt hij vooral in Duitsland op handen gedragen.

In de loop der jaren is hij menigmaal geïnterviewd voor de meest uiteenlopende bladen. Iedereen heeft The Don – zoals hij in de wandelgangen wordt genoemd – ook wel eens gezien, want hij slaat geen stripbeurs of signeersessie over. Toch waren er aanleidingen genoeg om Don weer eens voor het voetlicht te halen. Wat hier volgt is een samenvatting van een genoeglijke conversatie, in het oude postkantoor, net even over de rand van de aarde.

Je bent nu bezig met het eenentwintigste Storm**-verhaal ...**

Don Lawrence: Is het alweer het eenentwintigste?

Jazeker. De Von Neumann-machine **was het twintigste verhaal. Hoever ben je met het volgende deel,** De Genesis-formule**?**

Ik ben nu bezig met plaat zeventien.

door

ROB VAN DER NOL

Dus we hoeven dit jaar niet meer op het nieuwe album te rekenen ...

Inderdaad, dat heb je goed geraden.

Heb je niet de hete adem van Big Balloon in je nek? Storm **is één van hun best verkopende series en ik kan me zo voorstellen dat ze graag een nieuw album willen hebben.**

Dat zouden ze zeker willen. Ze vragen me

Don Lawrence

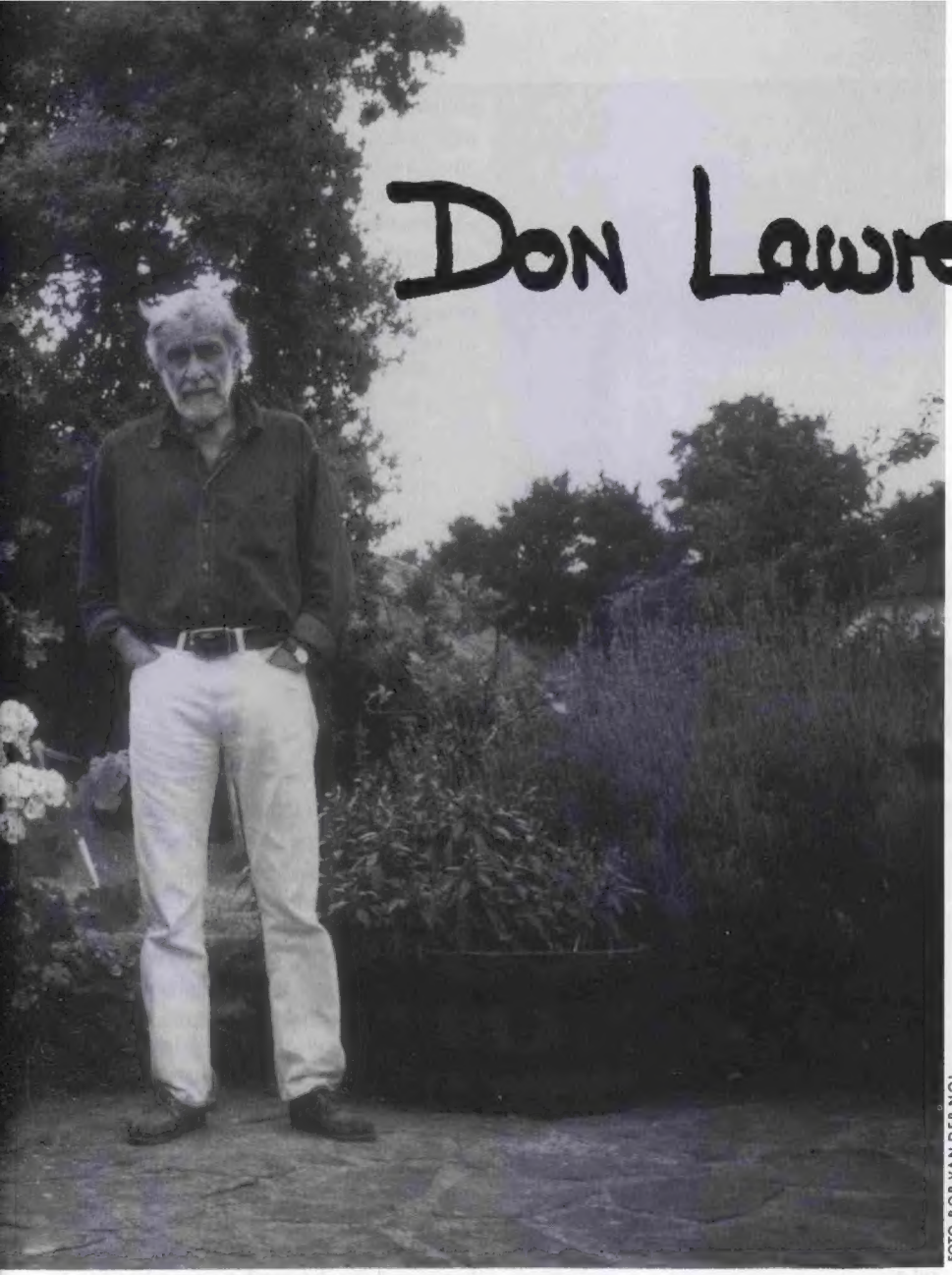

FOTO ROB VAN DER NOL

l in realistisch werk

van tijd tot tijd wel hoe het gaat en of het al opschiet, maar ze hebben de hoop voor dit jaar in ieder geval opgegeven. Ze plannen het nu voor de Stripdagen in Breda van volgend jaar en ik doe m'n best om het dan af te hebben.

Helpt je zoon nog mee, of doe je het weer alleen?
Ik doe het weer alleen. Hij heeft me wel een tijdje geholpen, maar het werkte gewoon niet. Ik merkte dat het werk langzamer ging als hij me hielp. Het is dan natuurlijk onzin om ermee door te gaan.

Ja, maar hij moet toch de kans **krijgen om zich in te werken ...**
Jawel, maar hij is niet zo toegewijd als ik. Hij is geen harde werker. Hij vindt het leuker om te kletsen en koffie te drinken en dat schiet gewoon niet op.

Ben je op zoek naar een assistent?
Nee hoor. Big Balloon is wel op zoek naar een andere tekenaar. Ze willen naast mijn albums nog een tweede serie Storm-verhalen beginnen.

Oh ja, waarom?
Nou ja, zoals je al zei, Storm levert ze veel geld op en ze willen blijkbaar wat meer verdienen. Eén van de mensen die gereageerd heeft is **Vicente Segrelles**. Die levert op zich knap werk, maar de keuze is niet aan mij. Dat is een zaak voor **Cees de Groot** en **Martin Lodewijk**.

Maar als iemand anders Storm gaat doen, dan zal hij dat anders **doen dan dat jij dat doet. Heb je daar dan geen** problemen **mee?**
Het is heel moeilijk om iemands serie over te nemen. Dat heb ik toen ook gezien met *Trigië*. De mensen zullen altijd zeggen: 'Hé, dat is niet zo goed als Don Lawrence.'

Ja, okay, maar dat is het probleem voor degene die de serie overneemt. Hoe denk jij erover ...
Ik hield in het geheel niet van de Trigië-verhalen die die anderen hebben gemaakt; en ik heb er dus ook niet zo erg goed naar gekeken.

Maar Storm is toch meer een kind **van je ...**
Ja, dat is waar. Toen ze het idee voor het eerst lanceerden, was mijn reactie: 'Ho, Storm is mijn kind en daar blijft iedereen met z'n tengels vanaf.' Ik heb er nog steeds m'n bedenkingen over. Een deel van me zegt, kom op, die uitgeverij moet ook geld verdienen en ik krijg er natuurlijk ook een percentage van – dat moet ik ook in gedachten houden. Maar het blijft mijn kind. Ik heb nog niets gezien van het werk van anderen. Ik weet dat er momenteel iemand bezig is met een proefpagina, maar die heb ik dus nog niet gezien.

Maar ongeacht of de tekenaar beter of slechter is dan jij, het zal nooit 'Don Lawrence' zijn.
Als hij beter is, dan zal ik zeggen dat ik hem

niet wil hebben. En als hij slechter is dan zal ik zeggen dat ik hem überhaupt niet wil hebben. Het is erg moeilijk.

Is er geen Engelse tekenaar die het over kan nemen? Je techniek en je stijl zijn toch typisch Engels?
Jawel, maar de Engelse stijl is erg veranderd in de loop der jaren. Je hebt nu mensen als

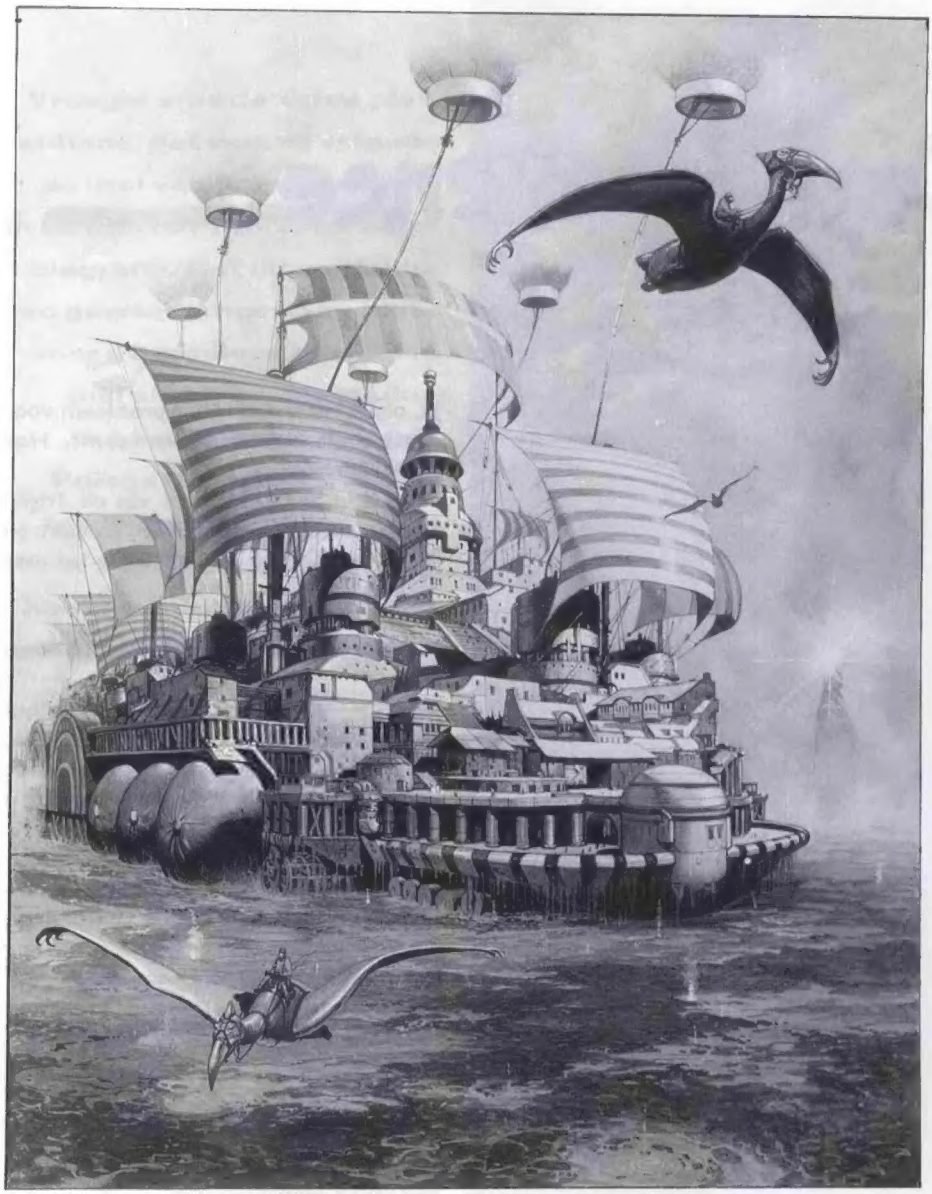

Glenn Fabry en **Simon Bisley** en die doen veel meer met computergraphics. Zij gebruiken een compleet nieuwe stijl, ik zit nog in een oude. Niet veel mensen werken meer in die stijl. Ze werken met veel meer lef. Het is heel opwindend wat ze maken en ik denk niet dat ze Storm over zouden willen nemen. Bovendien, degenen die het zouden kunnen, zijn zelf erg populair. Waarom zouden ze een strip overnemen waaraan iemand anders al twintig jaar heeft gewerkt?

Maar dan is het toch vreemd dat een bekend tekenaar als *Segrelles* **zich opwerpt. Zijn eigen strip** De huurling **wordt geloof ik in tien talen uitgegeven.**
Jawel, maar ik weet natuurlijk niet of het ook verkoopt. Ik weet dat ze van Big Balloon naar Spanje zijn geweest en Segrelles zal dat waarschijnlijk wel hebben gehoord. Hij heeft mij toen een brief geschreven en gevraagd of ik hem niet wilde introduceren bij Big Balloon. Het is natuurlijk vernederend voor een artiest als Segrelles om zo'n brief te moeten schrijven. Ik sta er verder buiten en heb de brief doorgestuurd.

Wie gaat het verhaal trouwens schrijven? Martin Lodewijk natuurlijk.

Hoe verloopt jullie samenwerking **eigenlijk?**
Martin schrijft het verhaal per pagina. Die faxt hij dan aan mij door. Hij maakt ook een pagina-indeling. Meestal ben ik het daar wel mee eens, maar soms ook niet. Dan pak ik de telefoon en dan bespreken we het.
Hij helpt me ook wel met de documentatie. In de plaat die ik nu aan het schetsen ben, komt een octopus voor. Van die beesten weet ik helemaal niets, dus heeft Martin me het een en ander doorgefaxt.
Het is een hele losse samenwerking, maar we zitten op dezelfde golflengte. Ik voel precies aan wat hij van me wil, en ik ben het er meestal wel mee eens.

Hij laat je de meest vreemde dingen tekenen, zoals een stad die gebouwd is op een schip dat op een zee van lava drijft. Heeft hij nou nooit eens iets bedacht waarvan je zei: 'Martin, ik vind je een aardige jongen, maar nu ga je te ver.'?
Daar hou ik juist van, dat is een uitdaging. Het zal misschien niet altijd zo zijn als Martin had verwacht, maar ik vind het leuk om mijn grenzen steeds verder te verleggen. Ik teken liever een fantasie-stad dan een echte. Echte steden zijn stomvervelend. Kijk, er is geen enkele lol in realistisch werk. Dat kan iedereen. Iedere tekenaar kan bij voorbeeld een auto tekenen. Je pakt een boek en tekent er gewoon een na. Het is veel moeilijker om een 'realistische' auto te tekenen die niet op een auto lijkt. Dat is het spannende van science-fiction. Iedere keer als ik gewone dingen moet tekenen heb ik daar de grootste moeite mee. Bij voorbeeld bij reclamewerk. Dat werkt bij mij alleen als ik mijn eigen gang kan gaan, anders wordt het hopeloos.
Ik heb voor de Nederlandse Spoorwegen wel eens een poster gemaakt. Ze wilden een futuristische stad hebben met één van hun treinen erin en dat vond ik een heerlijke klus om te doen. Daar heb ik me helemaal op uitgeleefd. Ze hebben die prent alleen vreselijk slecht gedrukt, dat was wel jammer.
Maar als iemand zou zeggen: 'schilder voor ons nu eens ons nieuwste model auto', dan zou ik dat niet eens willen doen. Er zijn zoveel tekenaars die daar oneindig veel beter in zijn dan ik.

Je hebt wel een realistische reclametekening gemaakt voor Van Nelle-shag, maar die hebben ze niet gebruikt.
Ze vonden dat de prent te veel op Armageddon leek. Ik had die hele plaat in rood en oranje opgezet met een schitterende ondergaande zon. Hij paste in het geheel niet bij de andere prenten in die campagne. Het was de laatste in een serie van, ik geloof vier. De man die die andere platen had geschilderd, had dat in hele zachte kleuren gedaan met een bijna fotografische stijl. Ze waren erg blauw van kleur. En toen kwam ik dus aanzetten met die ondergaande zon. Het reclamebureau vond hem schitterend, maar Van Nelle keurde hem af. Over sommige stukken was ik heel tevreden, maar het zou te technisch worden als ik je uit moet leggen welke stukken.

Doe je veel reclamewerk?
Een enkele keer. Ik ben er niet zo dol op. Ik heb een spel voor MB ontworpen, *De verborgen tempel*. Ik dacht dat dat wel makkelijk zou zijn. Maar toen het klaar was, kreeg ik mijn prent terug met allemaal kleine briefjes erbij. De spinnen moesten groter en dit

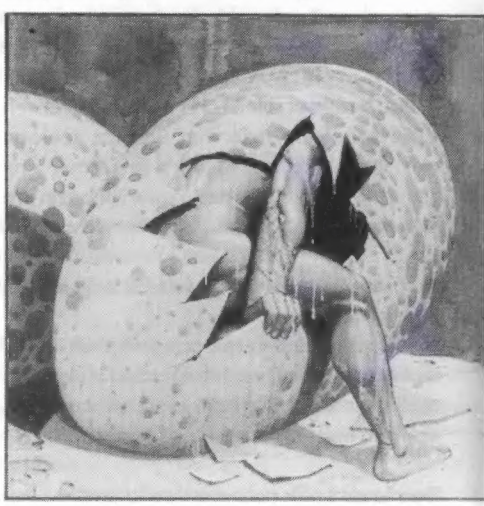

moest zus en dat moest zo. Uiteindelijk ben ik er meer dan twee maanden mee bezig geweest. Het kwam me haast m'n strot uit en ik nam me dan ook voor om nooit meer zoiets te doen. Toen kreeg ik een aanbod om een tweede te maken en in eerste instantie heb ik ja gezegd. Ze stuurden me de omschrijving van het spel en ik heb toen gelijk gebeld en gezegd dat ik er toch maar vanaf zag. Ik geloof dat ze dat niet zo leuk vonden. Er zitten gewoon teveel beperkingen aan. Dìt kan niet en dàt moet. Iedereen kan het bij wijze van spreken doen. Het enige dat bij mijn werk in mijn voordeel spreekt, is het feit dat de mensen mijn stijl herkennen. Daardoor heb ik een vorm van individualiteit. Maar als je m'n individualiteit wegneemt ben ik niet half zo goed als een ander.

Zou je het scenario voor een verhaal niet liever in één keer krijgen? Nu weet je niet waar het verhaal heengaat.
Dat zou wel prettig zijn. Nu gebeurt het wel dat Martin bij voorbeeld schrijft dat Storm zijn zwaard pakt. Ik trek dan aan de noodrem en roep: 'Maar hij heeft helemaal geen zwaard. Waar komt dat zwaard nou ineens vandaan?' 'Nou ja,' zegt hij dan, 'dat had je al die tijd al moeten tekenen.' 'Ja,' roep ik dan, 'dan had je dat weleens mogen zeggen.' 'Dat heb ik ook gedaan, kijk maar op pagina drie!' Dat soort dingen gebeurt wel eens. Als ik een verhaal in één keer zou hebben, zou dat niet gebeuren, want dan weet ik dat Storm een zwaardgevecht tegemoet gaat. Aan de andere kant, ik lees het verhaal nu ook zoals de lezer het leest. Ik wacht met smart op het vervolg en dat komt dan ineens over de fax.

Nu je zo lang over een verhaal doet, is het dan niet moeilijk om een continuïteit **in de tekeningen te houden? Bij voorbeeld dat Roodhaar met hetzelfde kleur truitje eindigt als waarin ze begint.**
Soms wel. Ik heb al een paar keer tegen Martin gezegd: 'Doe Roodhaar nou alsjeblieft 'ns wat kleren aan. Dat arme kind rent nu al pagina's aaneen in d'r blootje rond.' En iedere keer zegt hij: 'Daar komen we bijna aan toe.' Fans vragen me altijd waarom ik haar zo vaak naakt teken. 'Tsja,' zeg ik dan, 'dan moet je bij Martin zijn, da's zijn schuld.'

Er is de laatste tijd inderdaad veel naakt in je strip. Niet alleen Roodhaar, maar ook Storm.
Het is wel eens noodzakelijk. Storm kwam in één van de laatste verhalen uit een ei. Ik kon hem toch niet gekleed uit dat ei laten komen, dan móet ik hem wel naakt tekenen. Het probleem is dat hij op dat moment naakt is en je kan hem moeilijk een vijgeblad laten oprapen. Je zit dan vast aan een naakt personage en je moet dan op een gelegenheid in het verhaal wachten om hem weer aan te kleden. In de tussentijd loopt hij daar in z'n niksie rond.

Linksboven, Hij laat je de meest vreemde dingen tekenen: een stad op een schip dat drijft op een zee van lava (*De levende planeet*).

***Boven, Homecoming*, reclameplaat voor Van Nelle Shag.**

***Links*, 'Ik kan Storm toch niet gekleed uit het ei laten komen.'**

Passé

Storm is over de hele wereld gepubliceerd, maar uitgerekend hier in Engeland is het nooit een succes **geworden. Ik meen dat er bij Titan Books twee delen zijn verschenen en die verkochten absoluut niet. Is het niet vreemd dat jij als tekenaar niet eens je eigen boeken kan herlezen?**
Dat is waarschijnlijk een zegen. Ik lees trouwens toch geen strips.

Ja, maar goed, je kunt je buurman dus ook geen exemplaar geven.
Ach, niemand hier weet wat ik doe. Ik ben hier volslagen onbekend. Trouwens, je hebt zelf gezien hoe de Engelse stripmarkt in elkaar zit. Het enige dat ze hier in stripwinkels verkopen is Amerikaans spul. Daarbij komt dat de meeste Engelsen denken dat ik dood ben, en dat ben ik natuurlijk ook in zekere zin waar het de Engelse markt betreft. Mijn stijl is passé. De continentale markt is heel anders; jullie hebben een andere traditie.

Toen je met Storm begon is dat hier in Engeland niet overgenomen.
Nee, daar was geen belangstelling voor.

Kwam dat misschien omdat je jezelf in zekere zin gebrandmerkt hebt door Trigië **van het ene op het andere moment te laten vallen en voor een Nederlandse uitgever te gaan werken?**
Dat zal ook wel meegespeeld hebben. Ik liet Trigië vrij abrupt vallen. Het kwam allemaal door een stripbeurs waar ik geweest ben. Daar ontmoette ik **Ervin Rustemagic** (een bekend stripagent. RvdN) en hij vroeg me of ik wist dat m'n werk over de hele wereld werd verkocht. Daar wist ik niks van. Hij vertelde me dat ik erg populair was. Ik dacht echt dat hij een geintje maakte, maar hij verzekerde me dat het echt zo was. Toen zei hij dat ik naar IPC moest gaan en een aantal eisen moest stellen. Dat ik in het vervolg honderd pond per plaat wilde en royalties over de albumuitgaven.
Ik ben toen naar m'n agent gestapt – ik had toen nog een agent – en gezegd: 'Ik wil dìt en ik wil dàt.' Hij heeft ze toen gebeld en ze zeiden nee. 'Nou ja, okay,' zei ik, 'dan werk ik vanaf nu niet meer voor ze.'

Maar ja, ik had vijf kinderen en ik moest natuurlijk iets. Gelukkig wilde de VNU me hebben en ze gingen akkoord met al m'n eisen.

Maar je had dus geen zekerheid **toen je bij IPC wegging.**
Oh, nee. Dat was natuurlijk een hachelijke zaak, maar ja, ik had het hoog in m'n bol gekregen.
Ze hebben toen nog wel gevraagd of ik het verhaal waar ik aan bezig was af wilde maken. Dat waren nog maar een paar platen en dat heb ik toen gedaan. Het is wel het kortste Trigië-verhaal van allemaal geworden.

Toen ging je dus voor de VNU werken aan Commandant Grek**. Na een dertigtal pagina's werd besloten ermee te stoppen en de hele handel te vergeten. Kreeg je het toen niet even benauwd?**
Nee hoor. Vanaf de dag dat ik begonnen ben met striptekenen heb ik geen dag zonder werk gezeten. Er duikt altijd wel iets op als je zonder werk zit. Ik was daar niet zo bang voor.

Meute fans

Hier in Engeland ben je compleet onbekend, maar zodra je de grens van Nederland of Duitsland passeert, word je door een meute fans **belaagd.**
Da's waar. Dat is leuk, hoor, voor een dag of twee. Dat zou ik niet constant moeten hebben. Ik ben dit jaar vier dagen achter elkaar op sjouw geweest. Eerst naar Erlangen in Duitsland en toen naar Haarlem. Dat was gewoon teveel. Aan het einde wilde ik niemand meer zien. Ik wilde gewoon in mijn schulp kruipen. Maar dan ga ik weer terug naar Engeland en dan ben ik weer heerlijk anoniem.

Toch ga je naar alle grote stripbeurzen.
Ja. Het is meestal het enige uitje dat ik heb. Dit jaar ben ik toevallig op vakantie geweest. Helemaal leuk is het als ik mijn vrouw Lizzy mee kan nemen.

FOTO ROB VAN DER NOL

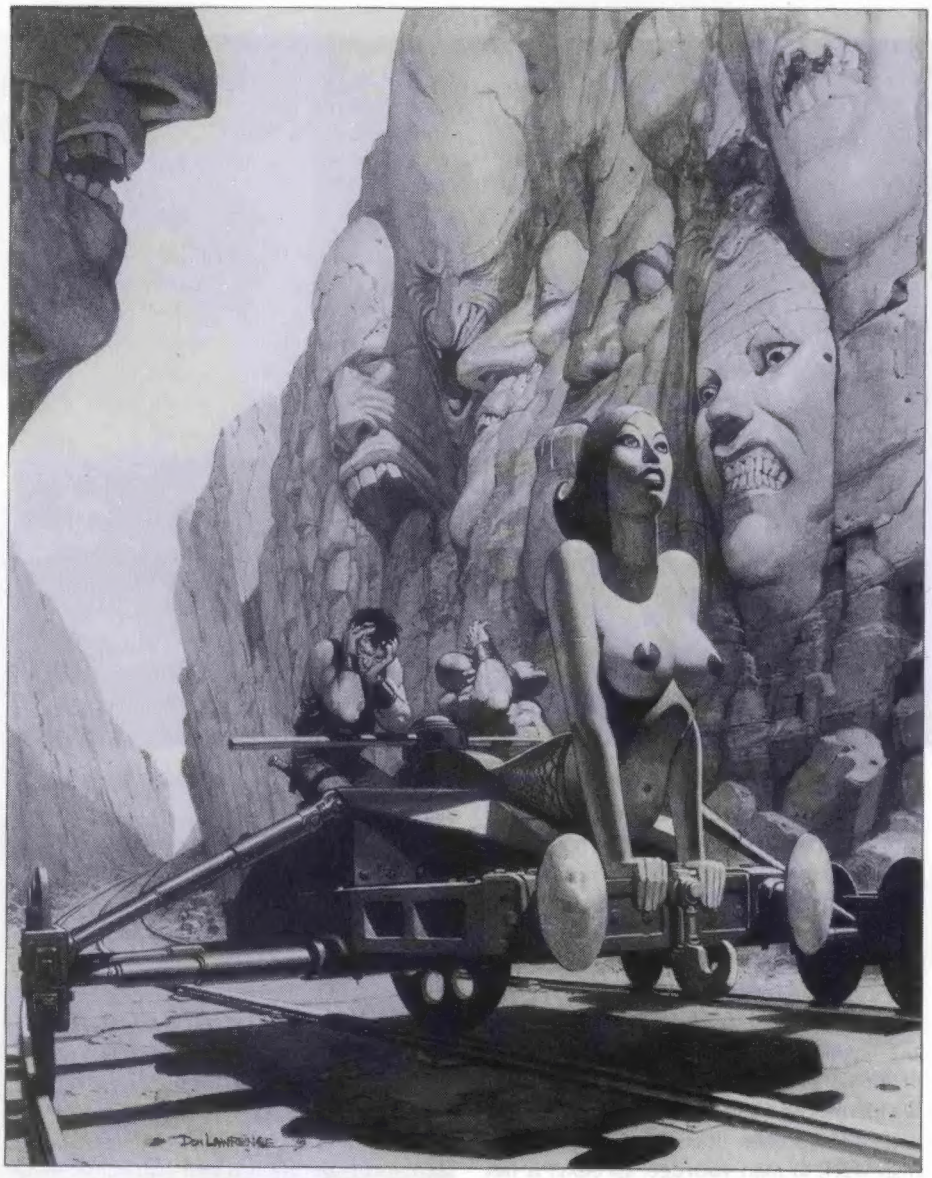

Hier zit ik in een vacuüm. Ik heb hier geen enkele respons. Dan denk ik wel eens dat er geen mens geïnteresseerd is in wat ik doe. Als je dan op een beurs komt en iedereen roept: 'Wow, dat is Don Lawrence!', dan geeft dat je weer genoeg adrenaline om er weer zes maanden tegen te kunnen.

Gaat het signeren je nooit vervelen**?**
Dat ligt eraan. Als het twee dagen is, dan vind ik het leuk, maar vier dagen, dat was teveel. Daarbij, sommige uitgevers houden daar wel rekening mee. Die laten je een uurtje signeren en gunnen je dan weer wat rust. Maar er zijn er ook die je zo ongeveer de dood in jagen. Je moet altijd oppassen, want voordat je het weet, zit je de hele dag te signeren. Een uurtje hier en een uurtje daar. Dat gaat hard, hoor. Gelukkig heb je in Breda een artiestenbar en daar kan je bij tijd en wijle naar toe vluchten. Daar ben je dan even veilig.

Krijg je veel post van fans?
Ik krijg redelijk veel fanmail. Ik ben alleen heel slecht in het beantwoorden van die brieven. Alleen in speciale gevallen schrijf ik terug. Dat is niet zo aardig van me, maar ja ...

Je bent één van Europa's meest gevierde striptekenaars. Hoe ga je met roem **om?**
Mijn werk is bekend, ik niet, dat is een verschil. Net als bij een filmster, die is bekend omdat hij lijkt op het personage dat hij speelt. Ik ben alleen maar bekend door mijn werk. De meeste mensen weten niet eens hoe ik eruit zie. Dat is de laatste jaren wel wat veranderd sinds ik op televisie ben geweest en geregeld foto's van me worden gepubliceerd. Beroemd zijn is leuk voor een paar dagen, dat is voor mij genoeg.

Cult

Storm groeit zo langzamerhand uit tot een cult**. Er worden beelden van gemaakt en peperdure telefoonkaarten, zelfs een zeefdruk, terwijl jouw techniek zich daar eigenlijk niet voor leent. Hoe vind je dat?**
Ik ben zeer ingenomen met die zeefdruk. Ik vind dat ze daar iets schitterends van hebben gemaakt. Ze willen er nog één gaan maken voor de Stripdagen in Breda.

Maar wat is je mening over de vercommercialisering **van Storm?**
Als het een prent is die ik mooi vind, vind ik het best. Er zijn drie covers die ik zelf geslaagd vind. *De levende planeet*, *De wentelwereld* en misschien *Vandaahl de verderver*. Van die laatste ben ik niet helemaal zeker. Het origineel is in ieder geval beter dan in druk.

De rest vind ik vreselijk.

Maar die Duitse telefoonkaarten werden in Nederland in een gesigneerd mapje aangeboden voor iets meer dan vijfhonderd gulden.
Da's belachelijk! Er zullen wel niet veel mensen zijn die het gekocht hebben.

Bevreemdt het je niet? Mensen betalen bij voorbeeld enorme bedragen voor originelen. Ik geloof dat een cover van Storm al vijfduizend gulden kost.
Ik probeer de prijs laag te houden, en ik verkoop alleen de covers die ik niet mooi vind. Er is een verzamelaar, ik geloof dat het een Belg is, en die belt me van tijd tot tijd op. Die wil per se die covers hebben die ik zelf goed vind. Maar die krijgt hij mooi niet. De andere zijn te koop.
Kijk, ik heb bergen originelen, waarom zou ik die allemaal moeten bewaren? Iemand zei op een gegeven moment tegen me: 'Waarom verkoop je er niet een aantal? Nu ben je nog op je top en er zijn verzamelaars van je werk'. Ik dacht toen, ach, waarom ook niet. Hier liggen ze toch maar te liggen en m'n kinderen zijn er totaal niet in geïnteresseerd. Toen heb ik besloten er een beperkt aantal per jaar te verkopen.

Je kinderen zijn niet geïnteresseerd in wat je doet?
Vorig jaar heb ik m'n zoon – degene die me een tijdje geassisteerd heeft – meegenomen naar Breda en ik heb de indruk dat hij zich in zekere zin schaamde. Daar stond z'n vader, die hij alleen maar kent als een bedaarde oude man en die werd ineens toegejuicht en achtervolgd door een horde mensen. Dat heeft, vreemd genoeg, een soort kloof tussen ons veroorzaakt. Ik ben ineens niet meer de man zoals hij me altijd zag.

Handtekening

Big Balloon is nu bezig met het herpubliceren van de Trigië**-verhalen. Je werkt nu aan een cover voor het achtste deel. Bij de genummerde, gesigneerde editie van deel zeven zijn ze vergeten de boeken te nummeren. Dat had je al gehoord ...**
Ja, iemand vertelde me dat. Dat was niet echt slim van ze.

Hoe signeer je ze eigenlijk? Moet je daar iedere keer voor naar Nederland?
Bij de laatste drie hebben ze het schutblad dat ik moet signeren per koerier naar me toe gestuurd. Ik heb die vijftienhonderd dingen gesigneerd en weer teruggestuurd. Ik geloof dat ik met die laatste een dag bezig ben geweest, dat viel me nog mee.

Maar dat is een vreselijk werk. Die handtekeningen moeten toch acceptabel **zijn?**
Ha, dan heb je ze niet allemaal gezien. Er zitten heel vreselijke bij.

Toen het eerste deel in de handel kwam, heeft bijna geen winkel het voor de normale prijs verkocht. De meeste handelaren hebben de boeken achter de toonbank gelegd en verkochten ze nog geen twee weken later voor, ik geloof, het vijfvoudige van de winkelprijs.
Ach, je weet hoe handelaren zijn. Die zijn er op uit om geld te verdienen. Ik denk dat iemand ergens een fout heeft gemaakt, want de handelaren hebben nu het geld verdiend, niet ik en ook Big Balloon niet.

Heb je toen Big Balloon niet gebeld en gevraagd: 'Waarom hebben jullie die boeken niet honderd gulden gemaakt?'
Dat had ik wel kunnen doen, maar als zij die boeken voor honderd gulden hadden aangeboden, dan hadden ze ze niet verkocht.
Ik heb wel veel boze reacties gehad. Mensen kwamen naar me toe op de Stripdagen en vroegen me waarom ze dat boek niet gewoon voor de normale prijs konden kopen. Ik heb toen gezegd: 'Ja sorry, maar dat is niet mijn fout en ook niet de fout van m'n uitgever, of misschien wel, ik weet het niet.'
Handelaren blijven handelaren. Op het moment dat ze een boek van de uitgever kopen, kunnen ze ermee doen wat ze willen. Daar doe je niets tegen. Het enige dat je kunt doen is de oplage verhogen, zodat het voor de handelaren geen zin meer heeft ze te hamsteren.

Maar heeft het zin **om een genummerde en gesigneerde oplage uit te brengen van vijftienhonderd exemplaren? Als ik over een 'bibliofiele' uitgave praat, dan heb ik het over vijfentwintig exemplaren. Honderd op z'n hoogst. Dat is een beperkte oplage.** Devalueert **de waarde van je handtekening niet op deze manier?**
Ja. De echt zeldzame boeken van mijn hand zijn exemplaren die ik niet heb gesigneerd. Zo lijkt het althans. Als ik dan weer een dagje heb zitten signeren dan dagdroom ik weleens dat er toch iemand moet zijn die mijn boeken heeft zonder mijn handtekening. Zo'n verzameling is volgens mij goud waard.
Het is leuk als je werk populair is. En we zijn er uiteindelijk allemaal op uit om er wat aan te verdienen. Als je populair bent, is dat fantastisch. Het is vreselijk als je je rotwerkt en er is niemand die je werk goed vindt. Ik ben blij dat de mensen van mijn werk genieten. Liever zo, dan op die andere manier ...

Prutswerk

Je moet nu steeds covers **maken voor die heruitgave. Hoe kijk je op dit moment tegen** Trigië **aan?**
Prutswerk!

Wablief??
Prùtswerk!! Ik heb het er gewoon opgesmeten. Ik was er indertijd niet op uit om er iets fantastisch van te maken. Ik deed wel m'n best, maar als je twee, drie full-colourplaten

***Boven*, Coverplaat van *Storm, De wentelwereld*.**
***Links*, Don met z'n honden Baldrick en Otto.**
***Onder*, Peperdure telefoonkaarten.**

per week moet maken, dan heb je toch een tijdsprobleem. Je hebt dan de tijd om één goed plaatje te maken, en de rest knal je er dan maar gewoon op. Op het laatst werkte ik hele nachten door. Op een zeker moment kon ik tot op de minuut nauwkeurig plannen hoe lang ik voor een plaatje nodig had. Ik schetste de plaat, keek dan op de klok hoeveel tijd ik had en dan plande ik het. Ik nam er dan één plaatje uit dat het belangrijkste was, of dat ik het leukste vond om te doen, en daar besteedde ik dan de meeste tijd aan, laten we zeggen twee uur. De rest was dan een half uur en die een uur en die drie kwartier. Ik kon het tot op de minuut timen. Ik had altijd gebrek aan geld – wat wil je met vijf kinderen – dus er was altijd de drang om sneller te werken. Ik deed ook nog twee *Carrie*-platen per maand voor het tijdschrift Mayfair en nog verschillende andere dingen, dus dat was echt aanpoten. Dan kun je er geen meesterwerk van maken. Daarom is het in mijn ogen prutswerk. Het heeft voor mij geen enkele artistieke waarde. Ik zie het zelfs niet als een fase van m'n ontwikkeling. Het was gewoon geld.

Had je nog wel tijd om te leven?
Dat was het probleem. Ik had zoals gezegd vijf kinderen en die willen ook wel wat aandacht. Daarnaast vond ik het natuurlijk ook leuk om uit te gaan met vrienden en vooral dat vond ik in die tijd belangrijk.
Ik ging vaak stappen met **Vince Wernham**, een goede vriend van me in die tijd. (En later ook de schrijver van het eerder genoemde *Commandant Grek*-verhaal. Red.) Ik pakte elk excuus aan om te stoppen met werken. Ik genoot echt van het leven. Ik had een heel sociaal bestaan, ging vaak naar party's.

Hoe zit het dan met Storm**?**
Bij Storm heb ik altijd geprobeerd beter m'n best te doen. Als ik een plaat van Trigië wegstuurde, dan dacht ik altijd bij mezelf: 'Dat was best een interessante plaat. Als ik de tijd had gehad om daar wat meer aandacht aan te besteden, dan had ik er echt iets van kunnen maken.' Maar omdat ik altijd op deadline zat, moest ik de platen meestal halfklaar opsturen. Ik heb me toen voorgenomen dat als ik ooit meer tijd kreeg voor een plaat, ik er iets van zou maken. Dus toen ik met Storm begon, heb ik mijn leven opnieuw ingedeeld. Ik ging niet meer naar party's en ging ook niet meer zo vaak stappen. De eerste Storms lijken nog veel op Trigië, qua stijl, maar ze werden langzamerhand beter. Zo tegen album vijftien komt het in de buurt van hetgeen ik voor ogen heb. Ik ben zelf erg tevreden over m'n laatste album.

Stoppen

In De Von Neumann-machine **gebruik je nogal wat gravures van** *Gustave Doré*. **Wiens idee was dat?**
Ik zat een beetje met die hel, want hoe ziet de hel eruit? Toevallig hadden Martin en ik precies dezelfde uitgave van *De Hel van Dante*, met die gravures van Doré. Toen vond ik het wel leuk om een plaatje op een gravure van Doré te laten lijken en daar dan mijn figuren in te zetten. In het begin probeerde ik er een eigen interpretatie van te maken door er allerlei trucjes mee uit te halen. Op het laatst leek het me toch beter om terug te gaan naar Doré en ben ik zo dicht mogelijk bij hem gebleven met toch een beetje Don Lawrence erin, een soort mix dus. Bij sommige plaatjes werkte het en bij andere weer niet. Tja, you can't win them all.

AAAH... ALS WE DAT EENS WISTEN!... HIJ WORDT IN BIJNA IEDERE COCON AANBEDEN!... HIJ IS DE OUDE ... DE SCHEPPER... DE BOUWER VAN DE EERSTE COCON!
DAAR GAAN DE HUICHELAARS...

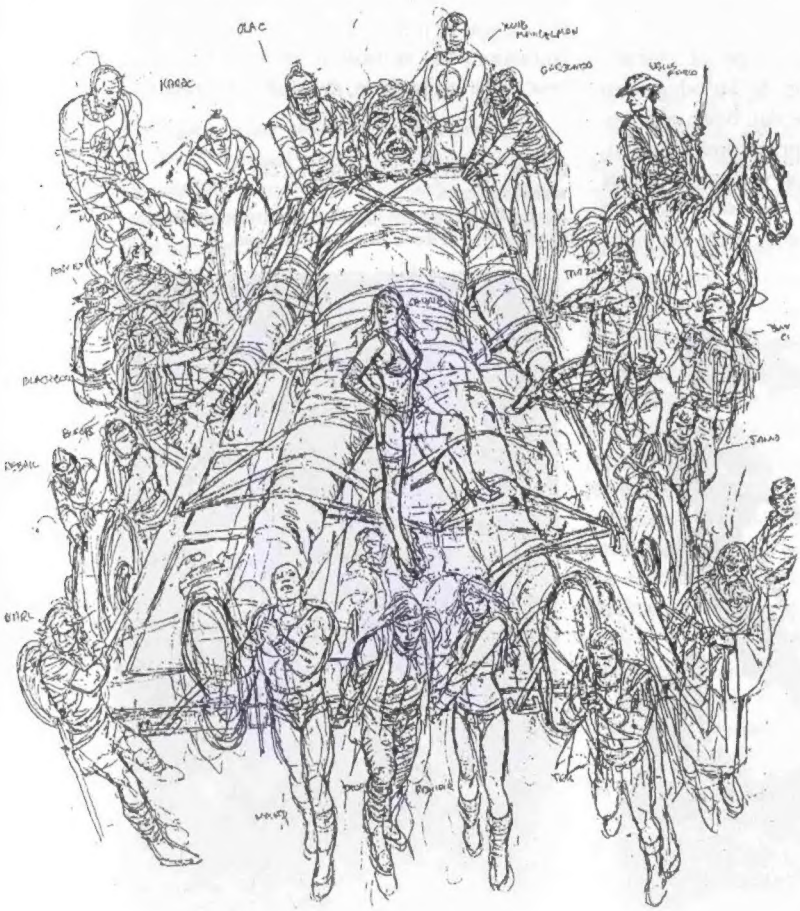

***Links*, Ontwerp voor affiche van Dons tentoonstelling in het Breda's Museum (niet uitgevoerd). *Boven*, Gustave Lawrence of Don Doré?**

***Rechts*, Eindelijk te zien: het silhouet van een gezicht in de bergen, dat in *De wentelwereld* door een tekstballon is afgedekt.**

Toen ik het verhaal had gelezen, was mijn eerste gedachte, 'Dit is het laatste Storm-verhaal'. Alle belangrijke figuren uit de Pandarve**-cyclus komen erin terug: Alice, Pandarve, Marduk, de robots. Daarnaast was er ook nog het fijne** thema **van hemel en hel.**
Het is een trilogie, zoals je misschien wel weet. Het zal waarschijnlijk het laatste verhaal van Storm zijn. Ik wil hier mijn laatste, m'n beste werk van maken. Als ik ermee klaar ben en ik leef dan nog, da's wel belangrijk, dan wil ik wel blijven tekenen. Misschien ook wel Storm, ik weet het niet.

Maar je hebt het er wel over gehad met Lodewijk ...
Nee, het was niet zo zwart/wit als jij het nu stelt. Kijk, met het tempo waarin ik nu werk, ben ik waarschijnlijk zeventig als het derde verhaal klaar is. Dat is een mooie leeftijd om met m'n produktie te stoppen. Mind you, als ik dan nog zin heb, ga ik natuurlijk gewoon

door. Het is in ieder geval een mooi punt om er mee te stoppen, als je begrijpt wat ik bedoel.

Kop thee

Ben je het werken in full-colour **onderhand niet eens zat?**
Ja. Ik heb mezelf ook heilig voorgenomen dat als ik met Storm stop, ik alleen nog maar in zwart/wit ga werken. Kleur verzacht de tekeningen in zekere zin. Bij zwart/wit is alles veel scherper.

Maar er is geen markt **voor zwart/wit. Dan moet het toch weer ingekleurd worden.**
Ik doe het gewoon in zwart/wit, ongeacht of er iemand in geïnteresseerd is. Dat maakt me eigenlijk niet uit.

Als je naar een origineel kijkt en naar het gedrukte resultaat, dan zit daar vaak een verschil **tussen als dag en nacht. Vind je dat niet vreselijk? Je stopt tenslotte heel veel tijd en moeite in een plaat om er zoveel :nogelijk kleurnuances aan te geven. Daar blijft dan ineens niets meer van over.**
Tja, soms, zoals bij de laatste plaat van *De Von Neumann-machine*, ben ik wel teleurgesteld. Maar ach, you win some, you loose some ...

Maar je hebt nooit de neiging gehad om er niet meer zoveel werk van te maken, omdat het in druk toch niet meer terug te vinden is?
Nee, ik maak een plaat altijd voor mijn eigen genoegen. Als ik die plaat dan inlever, dan kan ik voor mezelf zeggen, die plaat is goed. Wat mijn uitgever ermee doet, is zijn probleem. Het raakt mij natuurlijk ook wel, maar als ik goed werk heb geleverd en hij verpest het, dan is dat zijn probleem. Ik vind het wel jammer, maar het is mijn kop thee niet meer.

Als je aan het werk bent, dan werk je dus voor jezelf**, niet voor een publiek ...**
Inderdaad. Sommige tekenaars hebben een beeld van een lezer. Pak 'm beet vijftien jaar oud, sproeten, puistjes en een brilletje. Dat heb ik niet. Ik doe het gewoon voor mezelf.

Je maakt je tekeningen altijd zonder **de balloons. Die worden er later door de letteraar ingeplakt. Vind je dat niet vreselijk?**
Dat heeft geloof ik te maken met de vertalingen. Bij de verschillende talen hebben ze verschillende formaten balloons nodig. Ze maken wel eens vreselijke blunders. Ik maak het ze ook wel moeilijk, hoor. Ik hou nooit rekening met de balloons. Ik maak de plaatjes zoals ik ze mooi vind en soms stop ik ze zo vol, dat er gewoon geen plaats is voor een balloon.
Een voorbeeld van waar het mis is gegaan kun je vinden in *De wentelwereld*. Daar had ik voor de lol het silhouet van een gezicht in de bergen geschilderd. De balloonplakker had dat niet in de gaten en heeft dus precies over m'n gezicht de balloon geplakt.

Zou je niet eens een verhaal willen maken zonder balloons, zonder tekst?
Daar heb ik wel eens over gedacht en ik heb het ook wel eens gedaan met korte zwart/wit-verhaaltjes. *Carrie* heeft trouwens ook geen balloons. Er valt wel wat voor te zeggen.

Je zou natuurlijk ook de typisch Hollandse **stijl kunnen volgen met teksten onder de plaatjes.**
Zoals *Rupert* (*Bruintje Beer*. Red.) bedoel je ...

O, ja, die was ik even vergeten.
Nee, daar hou ik niet van. Er is geen relatie tussen de tekst en de tekeningen. Het is beter als ze samengevoegd zijn. Anders lees je de tekst en dan pas kijk je naar het plaatje om de tekst bevestigd te zien.

Mijzelf

Als ik naar de interviews kijk die je in de afgelopen jaren hebt gegeven, dan gaan ze bijna allemaal over Storm**. Over jezelf heb ik eigenlijk nooit wat gelezen. Is dat omdat je daar zelf liever niet over praat, of heeft er nog nooit iemand naar gevraagd?**
Er valt eigenlijk niet zoveel te vertellen. Ik ben in het Engeland van de Tweede Wereldoorlog opgegroeid. Ik werd geëvacueerd en heb m'n ouders dus vaarwel gezegd. Toen ik van school kwam, ging ik gelijk de militaire dienst in. Ik zat eigenlijk m'n hele jeugd wel in het een of andere instituut. Op de één of andere manier stond ik er eigenlijk altijd alleen voor.
Ik heb wel een broer en een zus, maar na m'n zevende, achtste heb ik nooit meer een band met ze gehad. Ik ging wel naar huis voor vakanties, maar m'n ouders verhuisden iedere keer om de bombardementen te ontlopen. Dat was trouwens het belachelijke van die evacuatie. Met de vakanties gingen we gewoon naar huis en liepen alsnog de kans om een bom op onze kop te krijgen.

Wilde je toen al tekenaar worden?
Niet echt. Ik zat op de lagere school in Hammersmith (een wijk van Londen. RvdN). Dat was een soort Eton en mijn moeder

Don gezien door Jijé.

wilde per se dat mijn broer en ik daarheen gingen. Ik zat dus nog op school, de St. Paulsschool, toen de oorlog uitbrak en ik ben met de school mee geëvacueerd. Ik voelde me in die periode hoogst ongelukkig. In mijn herinnering heb ik die tijd grotendeels doorgebracht met huilen. Na de oorlog heb ik nog even op St. Pauls gezeten en daarna ben ik in het leger gegaan. Ik heb toen heel Engeland doorkruist. Ik kon in het leger een officiersopleiding volgen, maar dat heb ik afgeslagen. Ik had genoeg snobs gezien op school. Tijdens de basistraining zat ik tussen gewone jongens. Dat vond ik leuker dan tussen de officieren te zitten. Mijn militaire loopbaan werd een ramp. Ik ben geloof ik tweeëntwintig keer aangeklaagd voor ongehoorzaamheid en het slaan van officieren.
Maar om terug te komen op het tekenen, op school werd ik vaak geslagen omdat ik altijd zat te droedelen. Studeren vond ik maar vervelend, dus begon ik steeds weer te tekenen. Daar kreeg ik dan toch minstens een keer per week een pak slaag voor. Toen ik uit het leger kwam, wist ik niet wat ik moest gaan doen. Mijn moeder zei toen: 'Je tekent toch altijd zo graag, waarom ga je dan niet naar de kunstacademie.' Ik kon weliswaar niet goed tekenen, ik ben geen natuurtalent, maar werd toch aangenomen. Van het leger kreeg ik nog een kleine uitkering van anderhalve pond per week, maar dat was net genoeg om mijn reiskosten naar de academie te betalen, die aan de andere kant van Londen in Elephant and Castle lag. Ik moest dus weer bij m'n moeder gaan wonen en ook dat werd een ramp.
De academie duurde vier jaar en ik deed het

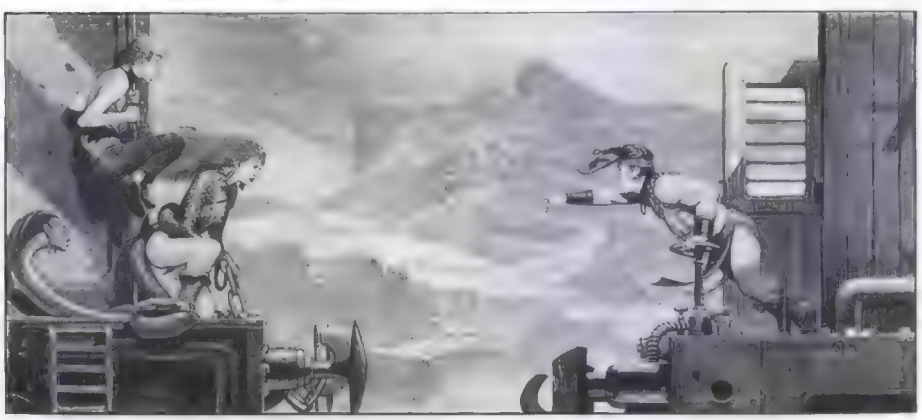

'Ik vind het wel leuk een landschap te maken ...'

best goed. Mijn werk werd in het hele land tentoongesteld, maar toen ik examen moest doen, zakte ik als een baksteen.
Abstracte kunst was toen in de mode en ik maakte realistisch werk, dus ze zeiden steeds tegen me dat dat niet kon, dat ik abstract moest werken. Ik kwam dus in de kunsthoek niet aan bak en dat is het moment dat de kunst en ik uit elkaar zijn gegaan.
Er was toen weinig werk voor realistische tekenaars. Je kon toen eigenlijk alleen maar de reclame in gaan. Gelukkig ontmoette ik toen op de academie een oud-leerling die western-strips maakte. Toen ik dat zag dacht ik, dat is nou precies wat ik wil doen. Dat past helemaal bij mijn tekenstijl. Toen ik ermee begon, ben ik natuurlijk de nodige keren plat op mijn gezicht gegaan, maar toen ik een jaar of vier bezig was met *Marvelman*, maakte ik met gemak tien platen per week. In het begin kreeg ik een pond per plaat en later zelfs anderhalve pond. Gaandeweg leerde ik tekenen. Het was niet het tekenen naar een model, zoals ik op de academie had geleerd, maar ik moest nu ineens alles zelf bedenken. Op een gegeven moment waren ze niet meer tevreden met m'n werk. Ik zei toen, dat ik altijd nog beter was dan de andere tekenaars die ze hadden rondlopen, maar ze vonden dat ik beter kon.
Ik ben toen naar IPC gestapt, naar de man die me al eens eerder had afgewezen. Hij wilde me eerst niet spreken, maar toen liet ik wat van m'n werk zien waarop hij zei: 'Hé, je hebt leren tekenen.' Ik kreeg toen allerlei werk van hem. Westerns en zo en langzamerhand begon ik de ladder te beklimmen. Toen ze begonnen met *Trigië* mocht ik dat gaan tekenen. Het zou echt iets groots worden; ik was op de bovenste sport aangekomen. Ik moest toen bij de grote baas zelf langs komen. In zijn kantoor lag van dat tapijt waar je bijna in verzuipt. Mijn agent kwam ook en die fluisterde in mijn oor: 'Niets zeggen hoor, dit is God en tegen God spreek je niet.' Hahaha.

Maar toen je naar de academie ging, wilde je dus kunstenaar **worden.**
Nee hoor. Ik heb nooit de intentie gehad om schilder of zo te worden. Ik vind het wel leuk om een landschap te maken, maar ik ben er nooit in geïnteresseerd geweest om kunst met een grote K te maken. Ik ben naar de kunstacademie gegaan omdat ik niets beters wist te verzinnen.

Maar hadden je ouders niet liever gehad dat je een echt vak zou leren?
Mijn moeder niet, maar m'n vader wel. Die vond dat iemand met mijn opleiding iets in verzekeringen of bankieren moest gaan doen. Ik zei toen: 'Waarom?' Hij antwoordde: 'Dan krijg je tenminste een pensioen.'
Mijn probleem daarmee was, dat tussen dat moment en m'n pensioen een vreselijk lange periode zat waarin ik stomvervelend werk zou moeten doen. Toen stelde m'n moeder dus voor dat ik maar naar de academie moest en m'n vader vloog toen zowat tegen het behang. Volgens hem zou ik met zo'n opleiding nooit een rooie cent kunnen verdienen. Niemand verdiende z'n brood met kunst.
Toen hij stierf verdiende ik iets van duizend pond per jaar. Dat was toen veel geld. Een bankdirecteur verdiende ook zoiets.

Maar dat zou je nooit hebben gehaald, bankdirecteur ...
Ik niet. Ik was een wandelende ramp op administratief gebied. Mij vader zat in de verzekeringen. Hij werkte bij Lloyd's. Toen ik op de academie zat, heb ik wel eens een vakantiebaantje gehad bij een verzekeringskantoor, dat had mijn vader voor me geregeld. Dat was pas echt vreselijk. Ik ben blij dat ik in de strip gebleven ben. Ik heb er in ieder geval altijd een goed leven mee gehad.

Familie

Heb je hobby's?
Ik verzamel modelautootjes en postzegels. Ik maakte altijd graag modellen, maar daar heb ik de tijd niet meer voor. Ik speel graag een spelletje.

Ik zag een immense drukpers staan ...
Hahaha, die is van m'n vrouw hoor, daar doe ik niets mee. Mijn vrouw maakt linoleumsneden en dat doet ze erg goed.

Maar je hebt niet de drang **om het ook eens te proberen?**
Nee hoor. Dat is iets van haar. We zitten niet in elkaars vaarwater. Zij doet het hare en ik het mijne.

Beïnvloeden jullie elkaar?
O ja, dat is onvermijdelijk. Soms zie ik weleens dat ze een bepaald effect gebruikt en dan vraag ik haar hoe ze dat gedaan heeft, zodat ik dat ook eens kan gebruiken. Maar in het algemeen zijn we totaal verschillend; zij is veel artistieker.

Beoordeelt ze jouw werk voordat het de deur uitgaat?
Ja. Ze is dan altijd heel tactvol. Ze kijkt er dan naar en zegt dan bij voorbeeld: 'Die arm is te lang.' Dan zeg ik: 'Wat, die arm is helemaal niet te lang.' 'Nee, echt,' zegt ze dan, 'die arm is te lang.' Dan kijk ik ernaar, en dan denk ik, die arm is helemaal niet te lang, wat zeurt ze nou. Maar als ik er dan nog eens rustig over nadenk, dan zie ik ook wel in dat die arm te lang is en dan verander ik het. Het punt is, dat als je er al een hele tijd mee bezig bent, dan zie je het niet meer. Iemand die dan binnen komt lopen kijkt er fris tegenaan en ziet gelijk dat die arm niet goed is. Niemand is perfect.
Het werkt ook andersom. Ze maakt wel eens twee afdrukken en dan vraagt ze aan me welke van de twee ik de beste vind. Dan wil ze ook weten waarom ik die het beste vind. Da's interessant. Het is leuk om het op die manier met z'n tweeën te doen.

Dat is een goede zaak, denk ik. Er zijn ook tekenaars wier vrouw in het geheel niet geïnteresseerd is in wat hun man doet.
Dat was zo bij m'n eerste vrouw. Die had meer belangstelling voor antiek. Daar begon ze op een gegeven moment ook in te handelen. Ze ging steeds vaker naar antiekmarkten en dat heeft tot onze scheiding geleid. Ik zat thuis met vijf kinderen en zij was er vandoor. Gelukkig heb ik toen Lizzy ontmoet. Die moest toen ineens vijf kinderen opvoeden.

Was dat voor jou niet moeilijk? **Je had je studio thuis en dan vijf kinderen die de hele dag rondrennen en aandacht willen.**
Ze kwamen altijd in m'n werkkamer, maar dat vond ik niet erg. Ik kan heel goed werken met mensen om me heen. Behalve bij het creatieve deel, het schetsen. Daarna is het alleen een kwestie van uitwerken. Daar heb je de helft van je aandacht bij nodig, en met de andere helft kan je dan tegen je kinderen praten. We hadden wel duidelijke regels. Ze mochten niet aan m'n spullen komen, mochten me niet aan mijn armen trekken als ik bezig was en bovenal mochten ze niets over mijn tekeningen gooien. Toen ze klein waren hebben ze weleens over mijn platen heen getekend, zo van, kom, we zullen papa eens helpen ...

Sinds je voor de VNU bent gaan werken, zit je uitgever in Nederland, je scenarist woont in Nederland, waarom woon jij inmiddels niet in Nederland?
Kijk, we zijn net terug uit Frankrijk. Mijn broer woont daar en daar zijn we een paar weken met vakantie geweest. Hij heeft daar een schitterend huis, met een prachtig uitzicht en een prachtig zwembad.
Toen ik daar was bedacht ik me, als dit van mij was, wat zou ik dan doen? Ik zou me er geen raad mee weten. Als je naar een kroeg gaat, kan je met geen mens praten. Mijn Frans is heel slecht. Je belandt dan al heel snel in een clubje Engelsen. Dat zijn geen vrienden die je zelf hebt uitgezocht, maar waartoe je gedwongen wordt doordat zij toevallig dezelfde taal spreken als jij. Verder heb je waarschijnlijk niets met ze gemeen.
Dat probleem heb ik in zekere zin ook als ik in Nederland ben. De mensen zijn echt aardig tegen me en spreken zoveel mogelijk Engels, maar het is niet hetzelfde, je begrijpt niet alles. De Engelsen begrijpen de Engelsen en de Nederlanders begrijpen de Nederlanders. Dat is iets wat je niet kunt leren. Het zijn kleine, subtiele dingen. Niet de woorden zelf, maar een extra betekenis die erachter zit, dat leer je nooit als vreemdeling.
Bij voorbeeld tijdens de Stripdagen. Daar is altijd een feestje en iedereen die in mijn buurt aan tafel zit spreekt Engels. Maar naarmate het feest vordert, wordt die groep steeds kleiner en spreekt alleen de persoon waar je op dat moment mee praat nog Engels. Dan weet je gewoon dat je weg moet gaan. Iedereen is erg vriendelijk hoor, maar iedereen wil zich vermaken en Nederlanders vermaken zich in het Nederlands. Er komt een moment dat er van je verwacht wordt dat je weggaat. Dat vind ik niet erg, hoor. Ik verwacht hetzelfde van een buitenlander als hij in Engeland op een feestje is. Daarbij, met mijn leeftijd kan ik het toch niet meer te laat maken ...

Geheim

Je leeft hier lekker teruggetrokken. **In Nederland is de tendens momenteel dat bekende schrijvers naar het buitenland verhuizen omdat ze anders voortdurend lastig worden gevallen. Heb jij daar ook last van?**
Zelden. Pas waren hier een stel Duitsers en ik vraag me nog steeds af hoe ze het gevonden hebben. Dat is bijna onmogelijk als je niet weet waar ik woon. Hoe dan ook, er stopte een auto voor de deur en daaruit kwamen een vader, een moeder en drie kinderen. Ze hadden hun handen vol met boeken. Ze kwamen hier dus vrolijk binnen gewandeld en ik moest die boeken signeren en ze wilden op de foto met me, vreselijk gewoon. Ik probeer m'n adres zoveel mogelijk geheim te houden, maar als ze je willen vinden, dan vinden ze je toch. Het is echt vreselijk als mensen op die manier binnendringen in je privé-leven.

Einde

Nog een laatste vraag. Is er een einde **aan Don Lawrence?**
Met het tempo waarin ik rook wel!

Nee, ik bedoel niet aan jou persoonlijk. Kennen de mensen je nog over, laten we zeggen vijftig jaar. Hangt je werk dan in musea?
Nee, ik denk het niet. Die kwaliteiten heb ik niet. Ik behoor aan deze periode; mijn werk is van nu. Ik denk niet dat ik de toekomst iets te bieden heb.

Je was er hier en nu ...
Zo is het, hier en nu.

Dat het werk van Don Lawrence eerder in een museum zou belanden dan verwacht, blijkt uit de tentoonstelling die te zien zal zijn in het Breda's Museum van 14 oktober t/m 31 december.
Mijn interview, dat ik op 1 augustus heb afgenomen, kon niet op een beter moment komen. Tijdens De Stripdagen in Breda krijgt Don Lawrence de Stripschapprijs uitgereikt. Deze wordt hem toegekend voor zijn gehele oeuvre. Een toekenning die, mijns inziens, niet meer dan terecht is. Gefeliciteerd Don!

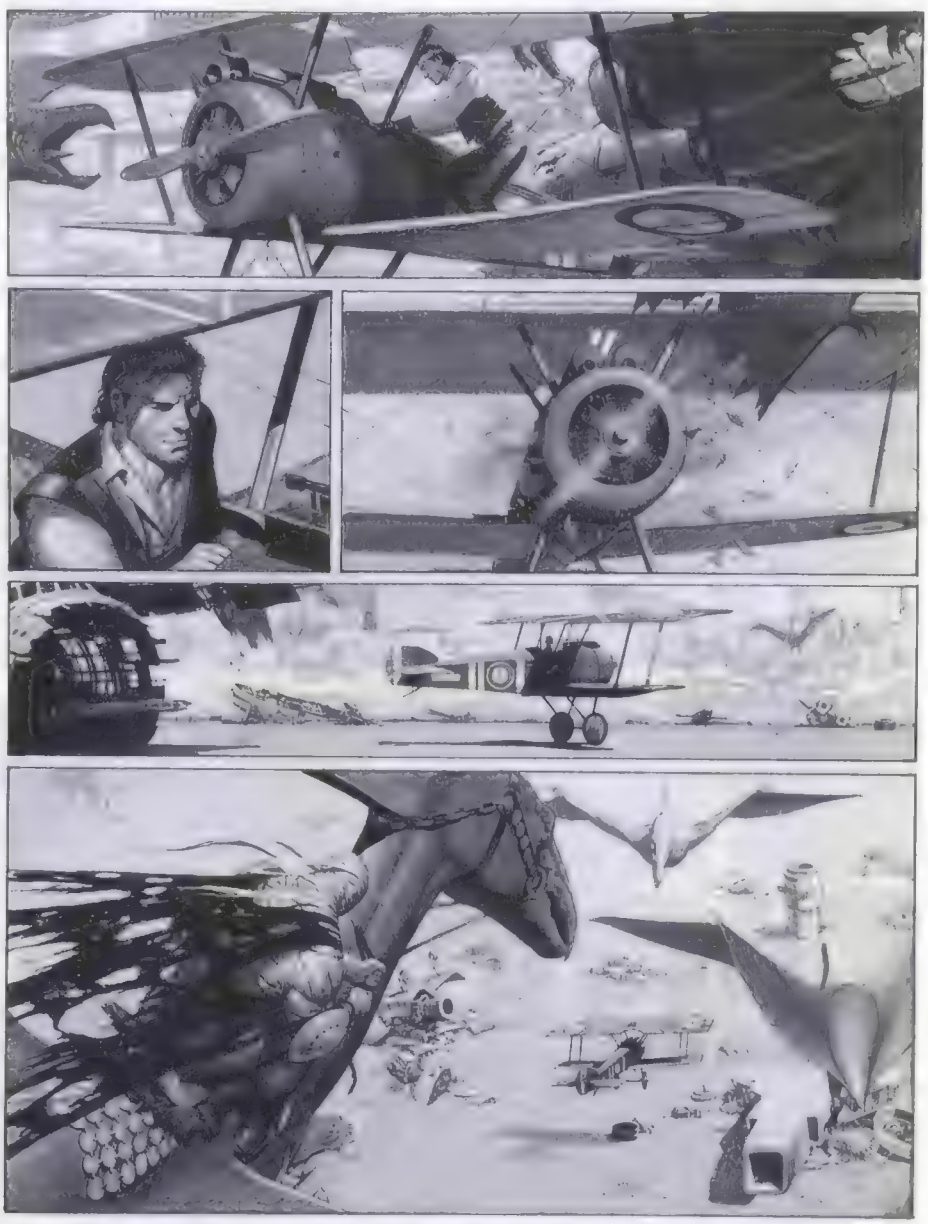

Plaat uit *Storm, De Genesis-formule*.

Omringd door groteske maskers uit de films *Hellraiser* **en** *Nightbreed*, **reusachtige bladluizen, dierenschedels en diverse curieuze modellen in zijn studio, is de Engelse tekenaar** John Bolton **uitgegroeid tot één van de meest vooraanstaande Engelse striptekenaars. In Nederland is zijn werk nauwelijks gepubliceerd en blijft het beperkt tot het album** *Bruce Jones presenteert 1: Verhalen uit de schemering* **(Oberon 1987). Zodoende heeft het grote publiek in Nederland voor het eerst kennis met hem kunnen maken tijdens zijn bezoeken aan de Bredase Stripdagen.**

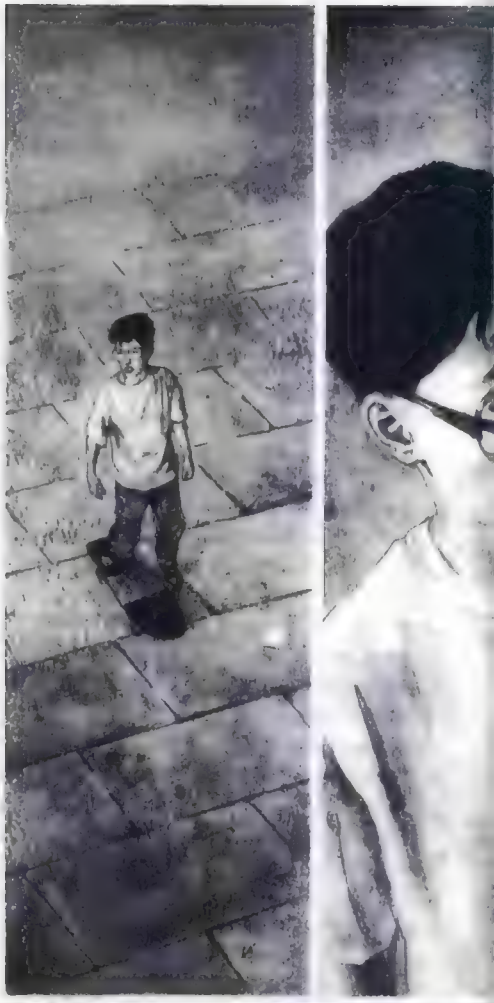

JOHN BOLTON

BOY! DO YOU BELIEVE IN MAGIC?
HUH?
WHO THE HELL WAS THAT? A WEIRDO? A PERVERT? I NEARLY JUMPED OUT OF MY SKIN
STILL LOST HIM NOW
EVERYWHERE IS COMING FROM EVERYWHERE

De spanning wordt opgevoerd in een verlaten metrostation in *The books of Magic*. Boltons zoon James speelt overigens voor slachtoffer.

Bolton verwierf grote bekendheid in de 'mainstream'-comicwereld door drie jaar lang een *X-Men* back-up-strip te tekenen. De meeste bewondering oogstte hij echter met zijn geschilderde werk, variërend van sword & sorcery (*Marada, the she-wolf*), fantasy (*Someplace Strange*) tot horrorverhalen zoals zijn vele **Clive Barker**-bewerkingen (*Tapping the vein*, korte *Hellraiser*-verhalen en *The Yattering and Jack*). Naast het maken van strips wordt er ook veelvuldig een beroep op hem gedaan voor het vervaardigen van covers (onder andere *The vampire Lestat, Predator/Aliens*). Redenen voor zijn populariteit zijn legio. Bolton is technisch zeer begaafd en heeft een ongebreidelde fantasie. Hij neemt je mee in gruwelijk knap gevisualiseerde werelden, waarbij hij zichzelf ten doel heeft gesteld het fantastische zo werkelijk mogelijk te verbeelden.

Werkpaard

Gezien je produktie moet je erg gedisciplineerd **werken?**

door

MICHEL NADORP

John Bolton: Ik begin iedere morgen rond negen uur en werk door tot zo'n uur of zes. Als het nodig is ga ik 's avonds ook nog door. Dat doe ik vijf dagen in de week; soms werk ik ook op zaterdag. Zondagmorgen maak ik vaak waterverfschilderijen met naakten. Daar ben ik hooguit een paar uur mee bezig omdat het tamelijk eenvoudige voorstellingen zijn. Ik heb altijd een schetsblok bij me. In onbewaakte ogenblikken zit ik er in te schetsen, bij voorbeeld bij een kop koffie in het café. Later kies ik er één schets uit die ik dan ga uitwerken.

Je offert daarvoor je vrije tijd op?

Gedurende de week heb ik voor dat werk geen tijd. Het biedt me de mogelijkheid vrij te schilderen, zonder restricties. Bovendien is het niet voor publikatie bedoeld, alleen voor mijn persoonlijke bevrediging. Het is veel minder bewerkelijk en gedetailleerd dan mijn andere werk. Ik heb het nodig om niet gek te worden.

Kun je het ontstaansproces **beschrijven van een afbeelding?**
Bij covers laat ik me leiden door wat ik te vertellen heb over de inhoud van het verhaal, samengebald in één plaat. Dat hoeft niet zozeer een spannende scène te zijn, maar dat kan ook betrekking hebben op de sfeer. De compositie moet de boodschap zo goed mogelijk overbrengen.

Bestaan de beelden al in je hoofd?
Ik weet niet hoe die ideeën ontstaan. Opeens komt er iets in mij op. Of ik word geïnspireerd door iets dat ik op straat zie, een schaduw op een muur, of wat dan ook. Vervolgens tracht ik die inspiratie te interpreteren en om te zetten in iets visueels. Dat is waarmee artiesten zich bezig houden. Er is iets dat je raakt, dat blijft hangen. Vervolgens ben je gedreven om dat uit te werken en te schilderen.

Heb je de volledig **uitgeschreven tekst als je aan een strip begint?**
Meestal ontmoet ik de schrijver van tevoren. Wij bespreken dan wat we zullen gaan doen en wat mij inspireert. Vervolgens gaat hij naar huis en maakt een opzet van het verhaal. Hij weeft als het ware het verhaal om de elementen heen die ik leuk vind. Als het script af is, deel ik het verhaal in. Ik let dan alleen op de hoeveelheid pagina's en niet op het aantal plaatjes per pagina. Dat doe ik pas in een later stadium. Op deze manier houd ik een goed overzicht en kan ik bepalen waar ik de 'splashpages' (paginavullende platen. MN) zal stoppen. Bovendien voorkom ik zo dat ik met ruimtegebrek kom te zitten. Soms heeft een schrijver bepaalde ideeën over waar de splashpage moet komen, maar daar hoef ik me niet aan te houden.

Hoeveel pagina's schilder je gemiddeld per week?
Zo'n tweeënhalf à drie. Over een splashpage doe ik een dag.

Dat is behoorlijk veel.
Het hangt er vanaf hoeveel plaatjes er op een pagina staan. Mensen hebben geen idee hoeveel werk er in een pagina zit. Het gaat niet enkel om het tekenen van een serie plaatjes. Het is een proces dat je doormaakt om een verhaal te vertellen. Alles moet in balans zijn met elkaar: het plaatje, de pagina en het script. Ik beschouw het als een geheel. Als ik schilder houd ik er rekening mee dat de kleuren over een spread met elkaar harmoniëren. De kleuren vullen elkaar aan doordat ik altijd de pagina die ik af heb, naast de pagina leg waaraan ik bezig ben.

Realistische fantasieën

Gebruik je referentiemateriaal**?**
Ja. Stel dat ik een strip zou moeten maken over kabouters, elfen en paddestoelen, dan zou ik achtergrondmateriaal verzamelen

door me te oriënteren op **Arthur Rackham**, **Du Lac** en Britse tekenaars van rond de eeuwwisseling. Net zoals een schrijver, voordat hij gaat schrijven, zich documenteert door boeken te lezen over zijn onderwerp. Ik kijk hoe de besten iets gedaan hebben en leer daarvan. Het spreekt vanzelf dat ik door hen beïnvloed word, maar het is belangrijk dat ik mijn eigen interpretatie geef. Ik heb nog nooit iets letterlijk gekopieerd. Ik absorbeer iets en probeer het vervolgens zo origineel mogelijk weer te geven. Mijn hoofd is net een grote bibliotheek waarin een enorme hoeveelheid beelden liggen opgeslagen, klaar voor gebruik. Het helpt me enorm met mijn werk. Eigenlijk is het iets magisch dat je in staat bent zoveel informatie te vergaren.

Maak je ook foto's van modellen?
Ja, heel vaak. Dat stelt me onder andere in staat huidteinten zo realistisch mogelijk weer te geven en mensen driedimensionaal te schilderen. Voor de Vampiercover *Sweet meats* heb ik een vrouw in een stuk of zes verschillende posities gefotografeerd, waarbij ik van sommige foto's een onderdeel gebruikte. Als een dokter Frankenstein naaide ik al die stukken aan elkaar tot één geheel. Ik beperk me niet tot het model maar overdrijf een houding op een geloofwaardige manier. Op deze wijze baseer ik mijn fantasieën op de realiteit.

Je zou makkelijk je brood kunnen verdienen met enkel het schilderen **van covers. Waarom doe je dat niet?**
Ik houd ervan om strips te maken, ook al had ik dat nooit verwacht. Toen ik jong was, hield ik helemaal niet zo van strips, maar was verzot op bladen als *Famous monsters of filmland* en *Boy's world*. Ik mocht 's avonds laat opblijven en zag films als *King Kong*, *The Mummie* en *Dracula* die een enorme indruk op me achterlieten en mijn voorliefde voor het horror-genre hebben gewekt. Pas op het moment dat iemand op de academie een diavoorstelling gaf waarbij beelden zaten van **John Buscema**'s *Silver Surfer*, raakte ik onder de indruk van comics. Iedere morgen voordat ik naar school ging, bracht ik een bezoek aan een comicshop. Zodoende leerde ik ook **Barry Windsor Smith**'s *Conan* kennen. Later bleek dat hij op dezelfde academie (East Ham College) heeft gezeten als ik.
Het is voor mij financiëel gezien niet haalbaar om alleen strips te tekenen. Het is een enorme tijdrovende bezigheid. Soms komt het voor dat ik maar één pagina in een week afkrijg. Dus voor het geld hoef ik het niet te doen. Ik behandel mijn strips alsof ik **Shakespeare** doe en zie mijn covers als soapopera's. Het één financiert het andere. Ten tijde van *Classic X-Men* deed ik *Someplace Strange*. Met de X-Men verdiende ik bakken geld en *Someplace Strange* leverde me geen cent op, maar ik wilde het wel heel graag doen. Geld op zich is voor mij geen motivatie om iets te doen.

Je moet van iets houden om het vol te houden.
Zeker. Ik kan het zien. Wat ik maak gaat de eeuwigheid in. Ik zou het verschrikkelijk vinden als iemand op een stripmanifestatie naar me toe zou komen en zou vragen mijn handtekening te zetten onder iets dat niet geslaagd is en waar ik een enorme hekel aan heb. Om dat te voorkomen moet ik altijd mijn best doen.

Voel je de behoefte **om de lezer iets te vertellen? Om via je werk met ze te communiceren?**
Op de eerste plaats doe ik dingen voor mezelf. Het is aan het publiek om er iets voor zichzelf uit te halen. Ik kreeg laatst een brief van vier kantjes van een meisje uit de V.S. waarin ze schreef wat een cover van mij voor haar betekende. Het betrof één van de *Black Dragon*-covers waarop hij uit een schacht omhoog worstelt, waarbij hij wordt tegen-

gehouden door allerlei onmenselijke wezens. Voor haar symboliseerde het haar worstelingen met tegenslagen, die zij – gelouterd – te boven is gekomen. Zij vroeg mij om die plaat voor haar om te zetten in een tattoo. Wat zij in die cover zag is puur persoonlijk. Ik heb slechts geprobeerd iets zo overtuigend mogelijk over te brengen. Dat is de bedoeling van een cover. Het moet een 'eyecatcher' zijn tussen honderden andere covers. Maar om terug te komen op je vraag. Ik houd ervan om verhalen te vertellen. Ook als het niet mijn eigen verhalen zijn, dan moet er toch iets in zitten dat ik de moeite waard vind. Ik heb een aantal eigen verhalen in mijn hoofd zitten. Het probleem is alleen dat ik geen bevredigend einde weet te verzinnen! Ik heb geen diepe of politieke boodschap voor de lezer. Dat houd ik liever voor me. Mijn privéleven laat ik ook buiten mijn werk.

Op de één of andere manier komen er dan allerlei walgelijke beelden bij mij naar boven om dat over te brengen.

Je hebt wat dat betreft een flinke verbeelding**.**
Absoluut! Daar maak ik dan ook dankbaar gebruik van.

Zijn er tekenaars waarmee je je verwant **voelt? Mensen zoals** *Dave McKean* **of** *Lorenzo Mattotti***?**
Laten we zeggen dat er grofweg twee categorieën comictekenaars zijn. Diegenen die enkel in lijn, recht toe recht aan superheldenstrips willen doen. Zoals **Jack Kirby**, **John Buscema** enzovoort. En diegenen die het leuk vinden om te experimenteren door bij voorbeeld invloeden van buitenaf in de strip te introduceren. Waartoe ik me voel behoren? Mijn inspiratiebronnen zijn de surrealisten zoals **Dali** of **Magritte**, **Heinrich von Kley**, **Rembrandt**, mensen buiten de stripwereld.

voor veel aandacht. Voorheen was het ondenkbaar dat kranten als The Sunday Times artikelen aan strips wijden.
Momenteel zijn strips weer op het niveau beland dat ze niet in de metro gelezen kunnen worden, omdat men dan denkt dat je achterlijk bent of een idioot. Zoiets gaat je als maker niet in de koude kleren zitten. Misschien dat **Simon Bisley** daar geen moer omgeeft, maar hij is wel degelijk cynisch en sarcastisch. Je hoeft alleen maar naar zijn *Lobo*-comics te kijken om dat te constateren. En dat geldt ook voor **Alan Grant**. Engelsen houden ervan om op die manier strips te maken, alsof ze er geen bal om geven. Die indruk willen ze wekken. Alles is verborgen in Engeland. Wij zijn allemaal subversieven.

Hoe typisch Engels ...
Precies! Niets is hier openlijk. Ik doe net alsof ik een plaat voor *Batman* in één dag heb geschilderd, terwijl ik er drie weken mee bezig ben geweest. Ik weet het niet. We vinden wat we doen gewoon leuk, denk ik.

***Linksboven*, In zijn vrije tijd maakt John Bolton aquarellen.**

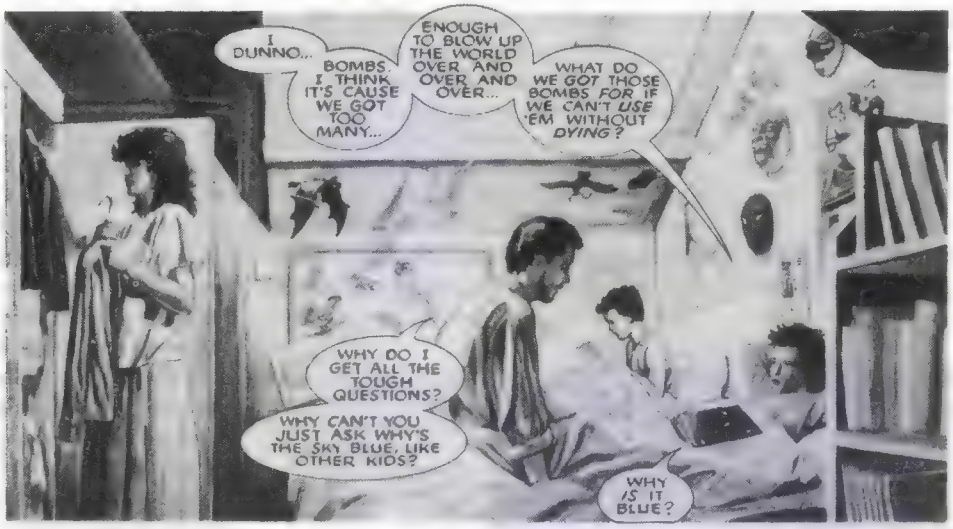
I DUNNO...
BOMBS. I THINK IT'S CAUSE WE GOT TOO MANY...
ENOUGH TO BLOW UP THE WORLD OVER AND OVER AND OVER...
WHAT DO WE GOT THOSE BOMBS FOR IF WE CAN'T USE 'EM WITHOUT DYING?
WHY DO I GET ALL THE TOUGH QUESTIONS?
WHY CAN'T YOU JUST ASK WHY'S THE SKY BLUE, LIKE OTHER KIDS?
WHY IS IT BLUE?

De familie Bolton verenigd in *Someplace Strange*.

***Linksonder*, Boltons coverillustratie van de Engelse versie van Roy Thomas' en Mike Mignola's *Dracula*-bewerking.**

Ik heb je vrouw anders wel zien figureren in Someplace strange**.**
Liliana Bolton: De hele familie duikt in *Someplace strange* op! En James (hun zoon. MN) heb je in *Books of magic* gebruikt.
JB: Ik gebruik mijn vrouw veelvuldig in mijn werk, maar wat ik verder met haar uitspook gaat niemand wat aan. Ik zou niet, zoals sommige schrijvers doen, mijn eigen ervaringen gebruiken voor mijn werk. Wat mij motiveert om iets te doen, gaat alleen mij wat aan.

Ben je niet bezig met het uitdrijven **van je persoonlijke kwelgeesten?**
JB: Misschien wel. Ik vraag me af wat er van me geworden was als ik niet in staat zou zijn geweest om angstaanjagende afbeeldingen te kunnen maken. Wie weet zou ik dan een seriemoordenaar zijn geworden. Ik heb geen idee.
LB: Wel nee. Van dat soort zaken ben je altijd ondersteboven. Als iemand zich snijdt, kan jij daar helemaal niet tegen!
JB: Dan val ik flauw! Je hebt gelijk. Toch blijft het interessant om carte blanche te krijgen bij het maken van gruwelijke afbeeldingen.

Typisch Engels

Wat is het verschil **tussen de Amerikaanse en Engelse stripschool?**
Het is erg moeilijk om daar een antwoord op te geven. Ik sta wat dat betreft in tweestrijd. Amerikaanse strips zijn erg energiek, terwijl Engelse strips meer gedisciplineerd zijn. Amerikanen zijn erg trots op wat zij doen. Strips tekenen is iets waarvoor ze kiezen terwijl het in Engeland lijkt of tekenaars per ongeluk in het vak terecht komen. Wij willen wel striptekenaar zijn, alleen willen we het niet toegeven. Wij zijn cynischer, sarcastischer over ons werk. Dit komt voort uit het feit dat strips in ons land nog steeds worden gezien als een medium voor kinderen en niet als een kunstvorm. Als ik op een feestje kom en ik zeg dat ik strips teken, dan roept men meteen 'O, teken je *Donald Duck* of *Beano*?'. Met de komst van **Alan Moore** veranderde dat enigszins. Serieuze tijdschriften besteedden aandacht aan **Frank Millers** *Dark Knight*-cyclus. Ook de *Batman*film zorgde

Schrijvers

Je hebt met *Chris Claremont* **samengewerkt. Wat maakt hem in jouw ogen een goeie schrijver?**
Het feit dat ik door zijn verhalen geraakt en gemotiveerd word. De karakterisering. Ik lees niet zoveel strips. Toen ik Chris voor het eerst ontmoette had ik geen van zijn *X-Men*-verhalen gelezen. Wat ik belangrijker vond, was wat hij voor mij kon betekenen. Na samen te hebben doorgenomen wat we wilden doen, produceerde hij een paar goede verhalen met diepte en karakterisering (*Marada* en *Black Dragon*). In zijn verhalen zit een resonantie die het de moeite waard maakt zijn woorden in beelden te interpreteren. Maar ik mag niet klagen wat schrijvers aangaat. Ik heb altijd met goede schrijvers samengewerkt. **Clive Barker**, en noem maar op ...

Ann Nocenti ...

O, ja. Ik werd door haar cynisme en sarcasme aangetrokken. Zij is een mafketel. **Neil Gaiman** is heel poëtisch. **Clive Barkers** verdorvenheid sprak mij aan. Hij weet fantastische beelden op te roepen. Er is altijd wel iets geweest waaruit ik heb kunnen putten bij al die verschillende schrijvers.

Je werkt momenteel aan een Batman**verhaal. Hoe ben je daar ingerold?**
Overigens wederom een goed verhaal, ditmaal van **Jamie Delano**. Toen ik mijn deel van *Books of Magic* afhad, kwam DC-redactrice **Karen Berger** langs om te bespreken wat ik nog voor hun zou kunnen doen. Zij liet mij kennismaken met Jamie. Vervolgens besloten wij een Batmanverhaal te doen. Mijn inbreng in dat verhaal is niet zo groot. Ik wilde iets op locatie buiten Gotham doen met een horror-achtige sfeer.
Jamie heeft vervolgens het verhaal geschreven. Dat is al een paar jaar geleden. De reden voor de enorme vertraging van mijn kant ligt aan het feit dat ik tussendoor een full colour-strip heb gemaakt van de derde *Evil Dead*-film van **Sam Raimie**. Oorspronkelijk zou die film *Midievel Dead* gaan heten, maar uiteindelijk is hij *Army of Darkness* gedoopt. Die strip groeide boven de geplande zestig pagina's uit. Bovendien nam ik nog een ander project aan met dezelfde deadline als *Army of Darkness*. Dat was allemaal te veel van het goede. Batman kwam toen in het gedrang. Daarbij heeft DC veel te vroeg aangekondigd dat ik daarmee bezig was. Het andere project,

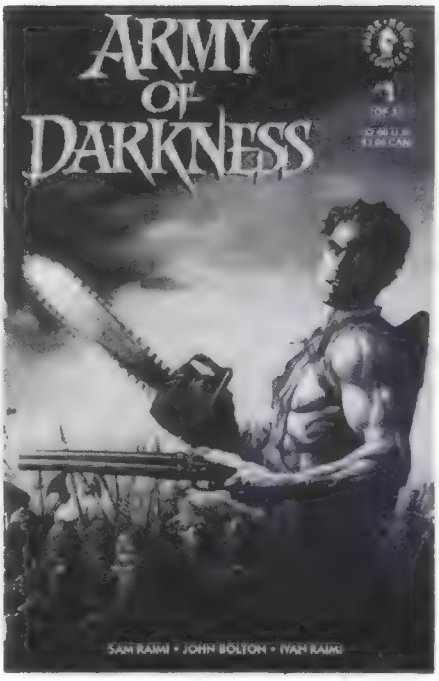

waarover ik het net had, is min of meer een vervolg op *Black Dragon* met **Chris Claremont**. Dat project groeide ook uit de klauwen. Het is een geïllustreerde novelle, die *Dragon Moon* heet, waarvoor ik veertig geschilderde illustraties heb gemaakt. Het is de bedoeling dat het boek in het najaar bij Bantam Books uitkomt.

Waar gaat Dragon Moon **over?**
Een belangrijke rol is weggelegd voor de personages uit *Black Dragon*. De hoofdrol wordt gespeeld door Cass Dunreith, een hedendaagse comicschrijfster. Op een jaarlijkse bijeenkomst die in het teken staat van middeleeuwse fantasieën, speelt zij de rol van Lady Siobhan, een beproefde zwaardvechtster en tovenares. Het fantastische spel wordt echter ruw verstoord als een horde ruiters uit het mistige Keltische verleden ten tonele verschijnt met echte wapens en kwade bedoelingen. De enige persoon die kan verhoeden dat het op een bloedbad uitdraait is Lady Siobhan. Dark Horse brengt trouwens een complete bundeling uit van de *Black Dragon*-verhalen. Op die manier kunnen *Black Dragon*-lezers zich vertrouwd maken met de personages uit het verhaal.

Terugkomend op Batman, wat spreekt je in deze figuur aan?
Batman is één van de weinige comicfiguren met een mooi kostuum. Zijn dreigende gestalte en het verdorvene, demonische in zijn personage boeit me. Ik heb dat ook benadrukt in mijn ontwerp van hem. Zijn oren zijn langer en zijn cape is haast een levend vlies. Op deze manier kon ik verklaren waarom Batman nooit over zijn cape struikelt. De

Naast de verscheidene losse illustraties van Cass Dunreith als Lady Siobhan, leverde Bolton twaalf full-colour-platen van *Dragon Moon*.

cape is een soort vleermuisvleugel die zelfstandig beweegt. Als Batman een misdadiger ondervraagt krult zijn cape op als de staart van een schorpioen. Er zijn maar weinig superhelden die zich voor zoiets laten lenen.

Hebben jullie een nieuwe invalshoek **op het Batmanfenomeen?**
Jamie noch ikzelf wilden erkennen dat wij Batman deden om commerciële redenen. De enige manier, waarop we het voor ons zelf konden verantwoorden, was door hem niet de hoofdrolspeler te laten zijn. Zodoende wordt het een Man Bat-verhaal met Batman in een bijrol. Jamie's beste dialogen komen echter uit de mond van Batman. En toen ik eenmaal bezig was en me comfortabel begon te voelen met het tekenen van Batman begon ik zijn aanwezigheid op de pagina's steeds meer ruimte te geven. Terugkomend op wat ik eerder zei met betrekking tot de indeling van het script in pagina's: zoiets staat nooit definitief vast. Het werkt als een houvast, maar als ik iets wil uitbreiden dan doe ik dat. Het werkt hetzelfde als de bewerking van een verhaal tot een filmscript.

Het einde van jouw Army of dead-**bewerking is niet hetzelfde als in de film.**
Mijn bewerking is gebaseerd op het originele screenplay en de videobanden met roughcuts die ik opgestuurd kreeg uit Amerika. Op een later tijdstip hebben ze besloten er een ander einde aan te maken. **Sam Raimie** is de enige regisseur die drie films heeft gemaakt met exact hetzelfde einde. Ik wilde niet breken met die traditie, dus heb ik het originele einde gehandhaafd. Op video schijnt de film in twee verschillende versies verkrijgbaar te zijn.

Horror om te lachen

Je hebt duidelijk een fascinatie **voor het macabere.**
JB: Ik vind horror erg leuk om te doen omdat er geen vaste regels voor zijn. Ik kan alles doen wat ik wil. Ik beschouw nachtmerries als research voor mijn werk. Er zit zoveel in horror. Het is surrealistisch, grappig, uitdagend. Ik kan geen ander genre bedenken dat op zoveel verschillende niveaus werkt. Met fantasy kan je nu niet meer aan komen. Ik houd ook wel van hard-boiled detectives, maar er moet horror in zitten om het te verlevendigen. Ik heb het altijd het meest fantastische gevonden; het verruimt mijn fantasie. Ik heb me er nooit beperkt door gevoeld. Ik vind het leuk om het ongelooflijke echt over te laten komen. Een afgehakt hoofd in *Dr Martens boots* vind ik gewoon grappig. De realiteit daarvan is niet leuk, maar als je het beschouwt als kunst of als het produkt van iemands verbeelding, dan is het vermakelijk.
LB: Misschien probeer je mensen te choqueren?
JB: Zeker. Maar er zijn ook onderwerpen die voor mij taboe zijn, zoals kindermishan-

***Boven*, Voorstudie en definitieve cover van *Army of Darkness*, en schetsen voor de stripversie van Sam Raimie's film *Army of Darkness*.**

'Ik had niet gedacht me zo te vermaken met Batman. Door hem een duivels voorkomen en levende cape te geven heb ik er een eigen draai aan gegeven.'

Visitekaart van *The Talamasca*, door John Bolton.

deling of pedofilie. Ik kan daar geen strip over maken zonder dat pedofielen zich eraan zouden verlustigen. Seksueel misbruik zou ik nooit behandelen. Daar zie ik absoluut de lol niet van in. Ik vind het leuk om mensen de stuipen op het lijf te jagen. Het doet me goed als er iemand op een stripbeurs naar me toekomt en vertelt dat hij, bij het omslaan van een pagina, werd geconfronteerd met een afbeelding die hij in zijn wildste fantasieën niet had kunnen bedenken.

Je ziet haast nooit echt goed artwork in horrorstrips. Het is zelden geloofwaardig **getekend. Vaak is het alleen maar 'gore'.**
Als het verhaal erom vraagt gebruik ik 'gore' om te choqueren. In het verhaal, dat ik samen met **Bruce Jones** heb gemaakt (*The well*, gepubliceerd in *Twisted tales*), wilde ik eigenlijk nog verder gaan. Het was mijn idee om een verhaal te maken over het impregneren van iemand. Oorspronkelijk wilde ik de man door het monster laten verkrachten. Het monster is op zoek naar een slachtoffer met wie hij kan experimenteren. Het gedrag van het monster was bepalend voor het ontwerp. Het heeft daarom een penis als neus. Het is niet erotisch bedoeld. Ik gebruik lichaamsdelen om te laten zien wat het monster doet. Op die manier probeer ik te choqueren. Als ik iets teken moet de illusie worden gewekt dat het geloofwaardig is. Het is de enige manier waarop ik kan bewerkstelligen dat de mensen op een verhaal reageren zoals ik voor ogen heb. Het zou fout zijn geweest om een karikaturaal ontwerp te gebruiken in *The well*, omdat dat niet zou werken. Je kan humor wel met horror combineren. Maar de tekenstijl dient ertoe om de boodschap van het verhaal te versterken.

Wat spreekt je meer aan in het werk van *Clive Barker* **dan dat van bij voorbeeld** *Stephen King*?
Clives verhalen zeggen me meer. Met zijn *Books of blood* behandelde hij onderwerpen die taboe waren, zoals homoseksualiteit. Zoiets heeft King bij mijn weten nooit behandeld. Misschien verkapte homoseksualiteit, maar dat is saai. Alles wat Clive schrijft is open en duidelijk. Zijn grafische geweld. Het is allemaal zo fantastisch en tegelijkertijd geloofwaardig. Neem het verhaal *In the hills, the cities*, dat ik heb gedaan, dat is zo'n waanzinnig concept. Bespottelijk gewoon. Maar in een slechtverlichte slaapkamer is de atmosfeer zo dat je het pikt. Toen ik het verhaal op klaarlichte dag ging bewerken, stuitte ik op technische onmogelijkheden die ik eerst moest oplossen, wilde het verhaal voor mij overeind blijven. Ik ontwierp een systeem met koorden waardoor het voor al die mensen mogelijk was om, aan elkaar gebonden, als een enorm wezen te functioneren. Daar heeft Clive helemaal geen rekening mee hoeven houden omdat hij voor een ander medium werkt.
Het netgenoemde *In the hills, the cities* heeft overigens homoseksualiteit als thema. Daar zit nog een verhaal aan vast. Toen het artwork bij de drukker lag, werd het door de personeelsleden gelezen. Die vonden het allemaal erg mooi. Op een gegeven moment komt de eigenaar op het rumoer af, ziet de tekeningen en besluit vervolgens de strip niet te drukken. Als 'born again christian' kon hij dat op grond van de inhoud niet doen. Hij zou er geen probleem mee hebben gehad een boek over verkrachting of geweld te drukken, maar het feit dat er twee mannen in voorkomen, die elkaar zoenen in een maïsveld, was voor hem onacceptabel. De manier waarop ik het behandeld heb, is dezelfde die ik gehanteerd zou hebben bij twee heteroseksuelen en dat kon hij waarschijnlijk niet waarderen. Als er een boodschap is, die ik zou willen overbrengen, dan is het wel dat mensen de vrijheid moeten hebben om te mogen doen wat ze willen. Als ze anderen daarbij maar niet pijn doen.

Je hebt ook nog een klein rolletje gespeeld in Nightbreed **van Barker.**
JB: Ja, jammer genoeg is dat eruit gesneden. Samen met **Neil Gaiman**, **Peter Atkins** en **Nick Vince** gaan we naar een nachtclub waar een meisje optreedt samen met Bobbie, de hoofdrolspeler. Wij zitten in het publiek, totdat zij van het podium af rent en mij omver duwt. Dat speelde ik erg goed! (Ha ha)
LB: Schijnbaar niet ...
JB: Die hele film is uiteindelijk niet geworden

Even lachen. Liliana Bolton als vampier, uit *The Vampire Collection* van John Bolton.

wat Clive in gedachten had. Hij heeft een heleboel scènes opnieuw moeten filmen. De producers hadden besloten er een 'gore'-film van te maken, wat ten koste ging van de karakterisering. Clive was het daarmee niet eens. Maar ja ...

Op stapel

Heb je al zicht op toekomstige **projecten?**
Ik heb nog zo'n tachtig tot negentig pagina's *Man Bat* voor de boeg, dus momenteel staat mijn hoofd niet zo naar toekomstplannen. Maar ik weet wel dat er minimaal twee andere dingen op stapel staan: een erotische grafic novel en – waarschijnlijk – een *Alien*-strip. Maar dat kan veranderen. Wie weet doe ik over een jaar iets compleet anders. *Donald Duck* bij voorbeeld! Op dit moment ben ik ook nog bezig met covers, tradingcards voor Malibu, DC, Topps en ik heb het plan opgevat een serie cards te wijden aan vrouwen en vampieren. Het idee is die serie te verpakken in een doodskist, waarbij er één op ware grootte gemaakt zal worden. De cards bevatten covers van drie miniseries die ik voor Atomeka heb gemaakt: *Sweetmeats*, *Nightvisions* en *Sugarhorrors*. Daarvan zullen twee versies verschijnen, een naakte en een geklede, aangevuld met een cover die ik voor *Glamour International* heb gedaan. De cards zullen in een lijkenkistje op de markt worden gebracht, dat ik zelf geheel met de hand heb beschilderd.

Denk je dat er een markt **voor zal zijn? Er is momenteel zo'n groot aanbod.**
De markt wordt overspoeld door onzin. Maar ik ben er van overtuigd dat àls je iets produceert met kwaliteit, dat het dan ook levensvatbaar is. Het moet niet zo zijn dat de mensen het idee hebben dat je het uitpoept om in te haken op een trend. Ik denk dat men kwaliteit waardeert, daarom geloof ik er ook in.

Zie je jezelf in de verre toekomst nog steeds in deze business werken?
Ja, dat denk ik wel. Het meest belangrijke voor mij is dat ik de vrijheid heb om mezelf uit te drukken. De enige manier waarop ik dat kan, is binnen de comic-industrie. Ik heb in de reclame gewerkt, in de filmindustrie, als storyboard-artist. Bij reclame moet je een heleboel mensen tevreden stellen, het reclamebureau, de klant, het publiek. In de filmindustrie ben je bezig met andermans ideeën te interpreteren. Dat is voor een paar weken niet zo erg om te doen, màar uiteindelijk is het helemaal niet bevredigend. Daarom blijf ik waarschijnlijk binnen de stripwereld werken.

Het interview zit erop. Ontspannen leunt John Bolton achterover en zet eindelijk zijn zonnebril af. Een blik in zijn ogen leert mij echter niets meer over de diepere zieleroerselen van deze kunstenaar ...

Bits & Pieces

Kimba

Jatwerk! Puur jatwerk! Zo zou half Nederland reageren. Plagiaat! Schande! Handen af van onze Kimba! Zo'n reactie zou passen in onze vakbonds- en pamfletten-cultuur. En vervolgens wordt er in één of andere buitenplaats een rechtszaak opgestart.
Maar niets van dit alles in Japan. Wat, ja wat, is er aan de hand?
The Lion King, de nieuwste Disney-tekenfilm, heeft alle trekjes van bekwaam jatwerk. In grote lijnen is het scenario overgenomen van de Japanse tekenfilmserie Kimba, The White Lion. Althans dat schrijven vijftig Japanse tekenfilmmakers. En, veelzeggend, Disney weigert commentaar.
Nou, genoeg reden om die rechtszaak op te starten, zult u zeggen. Niet in Japan dus. Takayuki Matsutani buigt als een knipmes. Taka is topman van de Japanse tekenfilmstudio die Kimba maakte. Hij laat eerst weten 'dat het een compliment is, dat er zoveel overeenkomsten zijn tussen beide tekenfilms'. Een buitengewoon vriendelijk, maar voor Disney dodelijk compliment. Als het knipmes weer rechtop staat, wordt het heel wat zakelijker. Taka stelt dan 'zijn standpunt te heroverwegen'. Nog dodelijker.
En Disney maar zwijgen. Want tenslotte was de Japanse serie al in 1966 op de tv in de US of A. Dus wie weet dat nog? En ze hebben het bij Disney al druk genoeg met het aankopen van NBC Networks, nietwaar? En met het omdopen van het geestelijk failliete Euro Disney in Disneyland Parijs. Alsof er daardoor meer Fransen op bezoek zullen komen. Overal lonkt het grote geld. Dus verloedert de artisticiteit. Waarom zelf nog op dure scenario's zweten? En elk jaar zal en moet er een nieuwe rolprent in de bios. Kopiëren is snel en goedkoop.
Nu wisten de Japanners dat ook al. Die nemen gewoon van alles foto's. Al jarenlang. Maar om nou 150.000 plaatjes tegelijk op een filmrol na te apen, getuigt van een grootse, Amerikaanse aanpak. Zo wordt Kimba bij Disney Simba. Verliezen beide leeuwen van een slechte, volwassen leeuw. Heet Kimba's vijand Claw. En is Simba's tegenpool Scar. Bovendien worden Kimba en Simba beide geholpen door een oude, wijze baviaan. En een vogel.
Zo gaat de vergelijking nog even door. Te gek om los te lopen.
Maar, let op. Er zijn verschillen. Bij Disney houden ze niet van mensen. Dus ontstaat een kopieer-dilemma. Kimba's vader wordt namelijk gedood door een jager. Hoe los je dat nu op? Grote creativiteit breekt los bij Disney. Men laat gewoon een andere leeuw het beulswerk opknappen. Die kilt Simba's vader. Vreemde gedachtenkronkel. Want deze beesten doen dat onderling nooit. Je kunt je afvragen wat erger is. Het jatwerk of het op onderdelen verminken van een oorspronkelijk scenario. Zouden ze bij Disney echt niet beter kunnen anno heden?
Je hoort Osamu Tezuka brommen in zijn graf. Kimba was tenslotte op zijn strip 'The Jungle Emperor' gebaseerd. En wat doen onze vijftig Japanse briefschrijvers? Die doen Disney een beleefd briefje toekomen: 'Wij zijn teleurgesteld dat Tezuka niet wordt vermeld in de film'. Punt. Niet meer. Niet minder. Gewoon een vraag naar creatieve eer. Niks rechtszaak. Een fantastische aanpak. Met zoiets subtiels weten ze zich bij Disney geen raad.
Dollars aanbieden, aandelen ruilen, klagers afkopen of andere materiële stuiptrekkingen helpen niet. Gewoon ere wie ere toekomt. Dat wordt gevraagd.
En, oh ironie, bij Disney werden ze helemaal gek toen ze vernamen dat Tezuka wel 'de Japanse Walt Disney' wordt genoemd.
Ik stel voor dat we met kerst met z'n allen niet naar Simba gaan kijken. Als eerbetoon aan Tezuka.

Ben Bits

KUIFJE EN DE VALSEMUNT

Eén van de hardnekkigste misverstanden die er bestaat over de avonturen van *Kuifje* **betreft wel de rol van Wronzoff in het album** *De Zwarte Rotsen*. **Hoewel vrij duidelijk wordt aangegeven dat hij de baas is van de valsemuntersbende in dit album zijn vele Kuifje-lezers kennelijk in de veronderstelling dat Müller de grote baas is.**
Ook in het bij Casterman verschenen boek *Van Abdallah tot Zorrino* **van** Cyrille Mozgovine **wordt deze misvatting geventileerd, reden om eens op deze kwestie in te gaan.**

door
SANDER DE VOOGT

Cyrille Mozgovine laat er geen twijfel over bestaan, in het artikel over Müller heeft hij het over 'zijn leiderschap over een wereldwijd netwerk van valsemunters'.
Het artikel over Wronzoff begint hij met de woorden 'deze handlanger van dr. Müller' om vervolgens te vermelden dat 'hij duidelijk de indruk wekt aanvoerder te zijn van de daar aanwezige bandieten'. Inderdaad, Wronzoff is de aanvoerder en Müller is één van de aanwezige bandieten! Mozgovine geeft voor deze laatste opmerking twee citaten en alleen al het eerste citaat (bladzijde 51 plaatje 4) laat geen ruimte voor discussie.

Ik ben er zeker van, dat Kuifje een hand in het spel heeft gehad! Hij is gevlucht! Ga vlug de baas waarschuwen!
Hé... dat zijn oude bekenden: Müller en Ivan...

Müller geeft hier aan Ivan de opdracht de baas te gaan waarschuwen, met de term baas verwijst hij naar Wronzoff en sluit hij zichzelf dus uit als zijnde de baas van de valsemunters. Kan het nog duidelijker? Ook het volgende citaat (56-12) van Mozgovine spreekt voor het leiderschap van Wronzoff en er zijn diverse andere fragmenten in het album te noemen die dit nog eens bevestigen (56-13 / 57-2 / 57-13 en 58-7). In al deze fragmenten is Wronzoff degene die de bevelen uitdeelt en de bende voorgaat bij de achtervolging op Kuifje.
Waarom Mozgovine volhoudt dat Müller de leider is en Wronzoff zijn handlanger is voor mij dan ook een raadsel, nergens in *De Zwarte Rotsen* wordt een indicatie gegeven dat Müller de leider is. Daar alle versies (zwart/wit-, kleuren- en hertekende kleurenversie) van dit album voor wat bovenstaande betreft niet verschillen kan dit niet de reden zijn van deze verkeerde interpretatie. Wellicht is de oorzaak van dit misverstand gelegen in het feit dat Müller, in tegenstelling tot Wronzoff, in latere albums terugkeert (*Kuifje en het zwarte goud* en *Cokes in voorraad*). Maar ook in deze albums is Müller niet de grote baas van een organisatie maar 'slechts' een belangrijke handlanger.

Wronzoff

Nederland

Niet alleen in het Franse taalgebied heerst dit misverstand, ook in Nederland wordt deze verkeerde interpretatie uitgedragen. Zo weet de Kuifoloog **Ernst Pommerel** in het in 1977 verschenen boekje *Kuifje, zijn vrienden, zijn vijanden* te melden dat Müller het hoofd van die bende is. Van recenter datum is bijvoorbeeld het artikel van **Domien ten Berge** in Stripschrift 252 waarin deze stelt dat Müller de intellectueel hooggeschoolde leider van een bende valsemunters is (hoewel hij verderop in het artikel – overigens terecht – weet te melden dat Müller nooit echt de leider van een grote organisatie is geweest!). De Kuifoloog **Har Brok** laat zich in zijn *Kuifje-index* nog niet uit over deze kwestie (beide heren noemt hij lid van de valsemuntersbende) maar neemt in zijn reactie (Stripschrift 253) op het artikel van Domien ten Berge duidelijk stelling: hij herhaalt de hierboven genoemde woorden van Ten Berge om nog eens duidelijk te benadrukken dat Müller wel degelijk de leider is geweest van een grote organisatie.

Endaddine Akass

Domien ten Berge wilde in Stripschrift 252 aantonen wie zich verschuilt achter de identiteit van Endaddine Akass, de magiër en leider van de kunstvervalsersbende uit *Kuifje en de Alfa-kunst*, het nooit voltooide avontuur van Kuifje. Eerder had Har Brok zijn gedachten hierover al laten gaan (Strip-

ERSBAAS

schrift 250). Naar aanleiding van deze artikelen heb ik alle schurken uit het universum van Kuifje nog eens op een rijtje gezet en na een gedegen selectie (die ik de lezer hier zal besparen) bleven er voor mij uiteindelijk maar 3 potentiële kandidaten over, te weten Müller, Rastapopoulos en ... Wronzoff!
Juist omdat Rastapopoulos en in mindere mate Müller de meest voor de hand liggende kandidaten zijn lijkt het mij niet dat Hergé één van deze heren in gedachte had voor de rol van Endaddine Akass. Hergé hield ervan zijn lezers te verrassen, de keuze voor één van hen zou gezien hun grote bekendheid onder de Kuifje-lezers te voorspelbaar zijn. Tevens heeft Hergé beide heren (Müller zelfs tweemaal) al eens met een andere identiteit laten opdraven (Müller als Prof. Smith en Müll Pasja, Rastapopoulos als Markies di Gorgonzola). Ook de stemherkenning heeft hij bij beide heren al eens toegepast (Goud 25-4 en Vlucht 19-3). Daarom bleef er voor mij maar één aanvaardbare keuze over en dat is Wronzoff.
Als je het personage Wronzoff op zich beschouwd heeft hij voldoende 'kwaliteiten' en kenmerken om deze rol te kunnen vervullen. Omdat hij al eens het hoofd van een internationale bende is geweest komt het niet ongeloofwaardig over als hij dit weer zou zijn, hij heeft er in ieder geval de capaciteiten voor. Tevens zou hij min of meer op het zelfde vakgebied blijven, namelijk dat van de vervalsingen (van valsemunter naar kunstvervalser). Ook aan acteertalent (wat je toch wel moet bezitten wil je het publiek laten geloven dat je een magiër bent) heeft hij geen gebrek, zo neemt hij op bladzijde 3 Jansen en Janssen in de maling en zet hij op bladzijde 52 met zijn toneelspel zelfs Kuifje letterlijk en figuurlijk op het verkeerde been. Ook zijn uiterlijk tenslotte sluit hem niet uit als kandidaat, het gezicht van Wronzoff komt min of meer overeen met het portret van Edaddine Akass zoals afgebeeld op bladzijde 22 van *Kuifje en de Alfa-kunst*.
Kortom, voor mij is Wronzoff kandidaat nummer 1 en om aan deze discussie eindelijk eens een eind te maken hoop ik dat er binnen niet al te lange tijd inderdaad meer gegevens vrij komen betreffende de Alfakunst zoals ons door **Philippe Goddin** in het vooruitzicht wordt gesteld in Stripschrift 264. Mocht de schurk Wronzoff blijken te zijn dan hoop ik dat dit met terugwerkende kracht zal zorgen voor een herwaardering van zijn rol in het album *De Zwarte Rotsen*.

Geraadpleegde literatuur:

- *Tijs Bagchus en Rik Sanders: 'Stichting Hergé' in: Stripschrift 264 (1993);*
- *Domien ten Berge: 'Kuifje en de Alfaschurk' in: Stripschrift 252 (1992);*
- *Har Brok: 'Kuifje-index', Brabantia Nostra 1979;*
- *Har Brok: 'Nader tot Kuifje (8). Wie is Endaddine Akas (sic) in Kuifje en de Alfa-kunst?' in: Stripschrift 250 (1992);*
- *Har Brok: 'Op de schouders van Kuifje: het kaartenhuis van Ten Berge' in: Stripschrift 253 (1992!);*
- *Cyrille Mozgovine: 'Van Abdallah tot Zorrino. Register van de eigennamen in Kuifje', Casterman in samenwerking met VARA 1993;*
- *Ernst Pommerel: 'Kuifje, zijn vrienden, zijn vijanden' (catalogus van de tentoonstelling Kuifje in Rotterdam, Eerste Schrift; Achtergronden van het Beeldverhaal deel 4), Rotterdam 1977.*

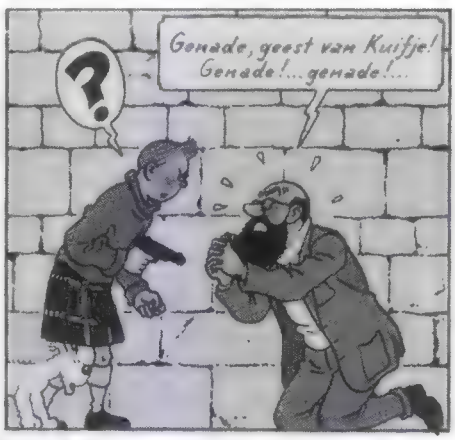

Links, ... leiderschap ...

... acteertalent ...

AGENDA

t/m 30 oktober
Expo 'Dat hebben de kaboutertjes gedaan' met onder andere Paulus de Boskabouter en Olle Kapoen, Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum, 's-Gravenhage.
t/m 30 oktober
Expositie rond de Spaanse tekenaar Raúl, Galerie Ziggourat, Dejonckerstraat 34, Brussel, België.
t/m 31 oktober
Expositie 'De andere wereld van Marten Toonder', Openbare Bibliotheek, Raadhuisstraat 25, Doetinchem
t/m 8 november
Max-expo 'Mundo, Demonio y Carne', Lambiek, Kerkstraat 78, Amsterdam.
t/m 13 november
Expositie 'Giles, een cartoonist trekt ten oorlog', Belgisch Centrum van het Beeldverhaal, Zandstraat 20, Brussel, België
t/m 27 november
Expositie 'De sferen van ... Mézières of alle macht aan de verbeelding', Belgisch Centrum van het Beeldverhaal, Zandstraat 20, Brussel, België.
t/m 12 december
Expositie 'Bruintje Beer', Streekhistorisch Centrum, Ceresstraat 2, Stadskanaal.
t/m 23 december
Expo Lorenzo Mattotti (modetekeningen en portretten), Galerie Bartsch & Chariau, Galeriestrasse 2, München, BRD.
t/m 15 januari 1995
Expositie 'Nieuwe schotten', Originelen van meer dan 35 Nederlandstalige striptekenaars, Belgisch Centrum van het Beeldverhaal, Zandstraat 20, Brussel, België.
12 oktober
Lezing 'Hertekend, hertaald en herkleurd', door Dennis Schouten, over de commercie en zelfcensuur van Hergé en Vandersteen, 12.30-13.15 uur, Koninklijke Bibliotheek, Prins Willem-Alexanderhof 5, 's-Gravenhage.
14 t/m 16 oktober
De Stripdagen, Turfschip, Breda.
14 oktober t/m 18 november
Expositie 'Incognita', Stripdocumentatiecentrum Gemeentebibliotheek Rotterdam, Hoogstraat 110, Rotterdam.
14 oktober t/m 31 december
Expositie 'Don Lawrence, striptekenaar. Overzichtstentoonstelling 1954-1994', Breda's Museum, Grote Markt 19, Breda.
20 oktober t/m 6 november
Expositie 'Hommage aan Mitacq', Le Venerie, A. Gilsonplein, Brussel, België.
22 en 23 oktober
12e Fête de la BD d'Audincourt, Audincourt, Frankrijk.
23 oktober
F.A.C.T.S III-beurs (comics, Japanse strips, sf, fantasy, animatie, role playing), Centrum Ten Berg, Halve Maanstraat 94, St. Amandsberg, België.
25 oktober 1994 t/m 8 januari 1995
Expositie 'Mittei aan de schilderszeel. Luikse aquarellen', Belgisch Centrum van het Beeldverhaal, Zandstraat 20, Brussel, België.
29 oktober
Andreo Kruis signeert bij Professor Ich, Breestraat 144, Beverwijk (ochtend) en Anegang 42, Haarlem (middag).
1 t/m 30 november
Expositie 'De andere wereld van Marten Toonder', Openbare Bibliotheek, Oude Schans 23, Delfzijl.
11 november t/m 31 december
Crumb-expo, Lambiek, Kerkstraat 78, Amsterdam.
15 november t/m 8 januari 1995
Expositie 'Richard Castells, de conquistador van de kleur', Belgisch Centrum van het Beeldverhaal, Zandstraat 20, Brussel, België.
23 t/m 27 november
5e Holland Animation Film Festival, Hoogt 4, Utrecht.
25 november
Paul Geerts signeert bij Professor Ich, Koninginneweg 218, Amsterdam.
25 t/m 27 november
9e Stripfestival van Charleroi, Charleroi, België.
26 november
Paul Geerts signeert bij Professor Ich, Breestraat 144, Beverwijk (ochtend) en Anegang 42, Haarlem (middag).
1 t/m 31 december
Expositie 'De andere wereld van Marten Toonder', Openbare Bibliotheek, Stationsstraat 2, Wageningen.
1 t/m 30 januari 1995
Expositie 'De andere wereld van Marten Toonder', Openbare Bibliotheek, Merceloseweg 59, Venray.
10 januari t/m 26 februari 1995
Expositie over raakpunten tussen strip en film, Belgisch Centrum van het Beeldverhaal, Zandstraat 20, Brussel, België.
1 t/m 28 februari 1995
Expositie 'De andere wereld van Marten Toonder', Openbare Bibliotheek, Noorderplein 101, Emmen.
28 februari t/m 23 april 1995
Expositie van jong Russisch striptalent met onder andere werk van de groep 'Thema' die ontstond uit de animatiefilmstudio 'Pilot', Belgisch Centrum van het Beeldverhaal, Zandstraat 20, Brussel, België.
1 t/m 31 maart 1995
Expositie 'De andere wereld van Marten Toonder', Openbare Bibliotheek, Alfons Ariënslaan 1, Uithoorn.
7 maart t/m 23 april 1995
Expositie rond het 11e XIII-album van William Vance en Jean van Hamme, Belgisch Centrum van het Beeldverhaal, Zandstraat 20, Brussel, België.
12 maart 1995
10e Leidse Stripdag, Centrale Bibliotheek, Leiden.
1 t/m 30 april 1995
Expositie 'De andere wereld van Marten Toonder', Openbare Bibliotheek, Raadhuisplein 3, Veenendaal.
1 t/m 31 mei 1995
Expositie 'De andere wereld van Marten Toonder', Openbare Bibliotheek, Ganzenmarkt 11, Oldenzaal.
1 t/m 30 juni 1995
Expositie 'De andere wereld van Marten Toonder', Openbare Bibliotheek, Joris Dircksenstraat 20, Breukelen.
9 en 10 december 1995(!)
Stripgidsdagen '95, Turnhout, België.

GLEEVERS DAGBOEK

TOT DAT MOMENT DACHT IK ALTIJD DAT HET AAN DE SPIEGEL LAG...
KIJK PAPPA, DIE STRIPTEKENAAR HEEFT EEN ROOIE NEUS!!
GELUKKIG WIST KEES ME ER NOG UIT TE REDDEN...
ACH, DIE STRIPTEKENAARS. ALTIJD MAAR ZUIPEN, HÈ!
BEDANKT, KEES!
'T LAG DUS NIET AAN DE SPIEGEL EN OOK NIET AAN DE DRANK!
VERSCHRIKKELIJK! WAT EEN ROOIE NEUS* EN ALLEMAAL PUISTEN EROP!
* PANTONE NR 183
VANAF DAT MOMENT HAD IK HET IDEE DAT IEDEREEN ZICH ALLEEN MAAR MET MIJN NEUS BEZIGHIELD...
Van PAPULOPUSTELS en ERYTHEEM
EN OPNIEUW BEREIKTE MIJN ZELFVERTROUWEN EEN DIEPTEPUNT! IK ZONDERDE ME AF!
PAPPA, ETEN!
ALLEEN BINNEN M'N EIGEN GEZIN KON IK NOG GEWOON MEZELF ZIJN!
WAT ZIJN KELLY EN LONNEKE AAN 'T TEKENEN?
GIEBEL GIEBEL
PAPPA MET DE ROOIE NEUS!
HAHA, PAPPA LIJKT WEL EEN CLOWN
TEGEN STRIPDAGEN ZAG IK OP ALS EEN BERG. WILMA HAD EEN IDEE..
JE KAN'T TOCH GEWOON CAMOUFLEREN!
GELUKKIG HAD IK ERVARING HIERMEE UIT MIJN DIENSTTIJD...
TOCH WEET IK NIET OF DIT DE OPLOSSING IS!
ER MOEST IETS STRUCTUREELS GEBEUREN! MISSCHIEN WAREN MIJN HUIDPROBLEMEN EEN SIGNAAL OM TOT EEN GEZONDERE LEVENSSTIJL TE KOMEN... ZO GING IK MET MIJN BUURMAN FRED HARDLOPEN!
JE KOP WORDT STEEDS ROOIER DUS DAN VALT DIE NEUS MINDER OP!
IK GING AAN YOGA DOEN WAAR IK ME WEL PRETTIG VOELDE...
DAG MENEER.
.. VOORAL OMDAT 'T ER ZO DONKER WAS...
IK PROBEERDE VAN ALLES! VAN EEN HOMEOPATISCH ARTS ...
HOE IK HIERAAN KOM? DAT IS EEN OUD-PATIËNT VAN ME. HIJ HAD LAST VAN 'N ROOIE NEUS EN...
MENEER LEEVER WAAR BENT U?
... TOT HYPOALLERGENE DAGCREME ...
KIJK WILMA, JE ZIET ER NIKS MEER VAN!
... TOT NOG DUURDERE OPLOSSINGEN!
BIJWERKINGEN: PUISTEN OP UW HUID EN ROODHEID OP UW GIROREKENING!
IK WEET NIET OF DIT 'T MIDDEL IS DAT IK ZOEK..
1

NIETS HIELP! M'N NEUS WERD RODER EN RODER EN IK WERD STEEDS WANHOPIGER! ZO WANHOPIG DAT IK ER ZELFS MEE NAAR DE DOKTER GING!
IK KAN ER NIETS AAN DOEN! JE ZULT JE ER BIJ NEER MOETEN LEGGEN!
IK BESLOOT ZIJN ADVIES OP TE VOLGEN...
OK.. ALS DIE TREIN KOMT LEG IK ME ERBIJ NEER!
JE HEBT GELUK GEHAD!
DAT STOPSIGNAAL ZAG IK AL VAN MIJLEN VER!
LATER..
GERARD? FRED IS ER VOOR JE!
FRED, DIE EEN STUDIE MEDICIJNEN VOLGDE, WAS JUIST BIJ 'T ONDERDEEL DERMATOLOGIE...
IK HEB GOED NIEUWS VOOR JE! JE HEBT 'N HUIDZIEKTE!
ECHT?
JE LIJDT AAN ROSACEA. KENMERKEN DAARVAN ZIJN PAPULOPUSTELS EN ERYTHEEM OP EN ROND DE NEUS! MAAR ER IS WEL IETS AAN TE DOEN!
IK HEB AL 'N RECEPTJE VOOR JE UITGESCHREVEN!
IK SLIKTE HET MEDICIJN INDERDAAD!
... DE PALOPUSTELS VERDWIJNEN ALS SNEEUW VOOR DE ZON!
MAAR IK ZIE NOG WEL ERETEEN, PAPS!
KELLY HAD GELIJK. DE PUISTEN WAREN WEG MAAR IK HAD NOG STEEDS EEN RODE NEUS!
NOU MOET HET TOCH MAAR EENS AFGELOPEN ZIJN MET DAT ZIELIGE GEDOE!
WAAROM MAAK JE ER GEEN STRIP OVER! JE WEET HOE JE DAT OVER ANDERE PROBLEMEN HEEFT HEEN GEHOLPEN! DENK AAN JE ANGST VOOR MUIZEN EN DE TOEKOMST, WERKLOOSHEID...
M'N OUDERS...
INDERDAAD HADDEN DIE STRIPS ALTIJD EEN THERAPEUTISCHE WERKING OP ME GEHAD!
IK DOE HET!
IK DEED HET EN VOOR HET EERST SINDS TIJDEN VOELDE IK ME WEER GOED OVER MEZELF!
HEERLIJK! WAT BEN IK TOCH EEN ZIELIG MANNETJE!
IK KON HET LEVEN WEER AAN TOTDAT MIJN BUURMAN FRED, DIE OOK KAAKCHIRURG IS, TEGEN ME ZEI...
WIST JE DAT JE EEN HEEL APARTE KIN HEBT OF LIEVER GEZEGD EIGENLIJK GEEN KIN HEBT!
EN IK MAAR DENKEN DAT 'T AAN DE SPIEGEL LAG! 2

Brieven

Geachte redactie,
Met genoegen heb ik het verhaal *De blauwe Venus* – met Franka in de hoofdrol – van Henk Kuijpers gelezen.
Allereerst in de Veronicagids in wekelijkse afleveringen, later de softcoveruitgave en nog later de luxe versie met de schetsen. Toen ik de strip in de soft- en hardcover-uitgave nog eens aandachtig doornam, viel me echter telkenmale (en later ook bij het doornemen van de weekstrips uit het Veronicablad) een, voor mijn gevoel, foutief geplaatste tekening op plaat 42 op, namelijk van de bovenste rij, de rechter tekening.
Op deze tekening kijkt Franka naar beneden, ze hangt als het ware aan het dak, terwijl ze er toch op ligt. Dit ondanks de uitleg in de hardcover op bladzijde 45 van de schetsen, waar Franka onderstaboven bijkomt: *Extra: 'Zij ziet de blauwe lucht, de lezer niet.'*
Dat is correct. De lezer kijkt vanuit de lucht op haar neer, te zien aan het perspectief. De tekening zou echter 180 graden gedraaid moeten worden. Kijk daarvoor maar naar de auto's en de boom in de linkerhoek van de tekening. Verder niets dan lof over het plot, de lijnvoering en de uitwerking.

J.H.F. Royers, Waalre

Naschrift redactie: Nadat wij deze brief hadden doorgestuurd aan Henk Kuijpers volgde zijn hierbij afgedrukte commentaar.

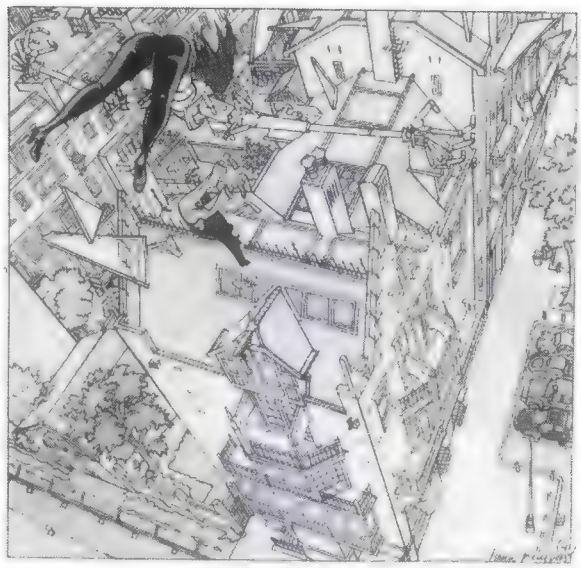

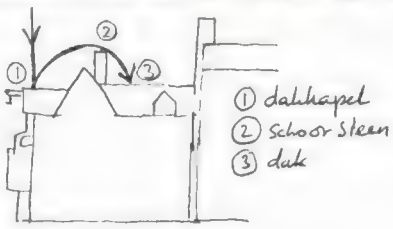

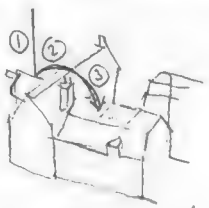

De situatie wordt dus afgeleid uit de Mastershot die onderaan pagina 41 geplaatst is.
Franka valt, stuitert op de nok van de dakhapel (1) wipt over de hoofdzolder van het huis, remt tegen de schoorsteen (2) en landt op het lagere dwarsdak, boven op het dakvenster (licht van het trapperhuis) (3)
Wat betreft perspectief en decorbouw is de scene volledig logisch; zoals eenvoudig te controleren is als je met behulp van twee fotokopietjes het betreffende plaatje "gewoon" in pag 42 monteert. (twee albums mag ook, maar de royalties zijn nog niet zo hoog dat ik dat verplicht wil stellen)
De verwarring (die ik bewust wilde) komt voort uit de montage: het plaatje is inderdaad "op z'n kop" in de pagina geplaatst. Maar verder blijft het natuurlijk correct getekend. Je blijft, over het hoge dak heen gekeken, naar de straat en de huizen aan de overkant kijken. Ter controle: zie ook het panorama onderaan pagina 42. Daar zie je dezelfde twee bomen en dezelfde twee autos die aan de overkant geparkeerd zijn.

De reden dat ik het plaatje op zijn kop monteerde is ten eerste grafisch; ik vind de pagina zo mooier en ten tweede een grap: ik vind de pagina zo intrigerender. De lezer deelt de verwarring van Franka, die ook heel even niet weet waar ze is. Dat is dus mooi gelukt! Ik heb er lol aan als heel veel mensen ~~niet~~ hun Veronica-gids gaan draaien (zie, voor de kenners, ook Gangsterfilm, pag 35) Als Franka, aan het begin van de tweede strook weer overeind krabbelt is het perspectief weer hersteld in de gebruikelijk laag/laag verhouding.

Henk Kuijpers

was niet gemakkelijk aangezien ik van nature geen grapjas of humorist ben ...'. Op de eerste plaats heeft Renaud geen enkele strip overgenomen, dus ook Pokervrouw niet. Ten tweede: je hoeft geen grapjas te zijn om Pokervrouw te maken. Of wel soms? Wel heeft Renaud met Didgé meer dan 100 pagina's van de gagstrip *Plato, Friebel en Guitepuit* gemaakt. Deze strip is trouwens overgenomen door de Rooie-Oortjestekenaar Di Sano.
En dan nog die bibliografie.

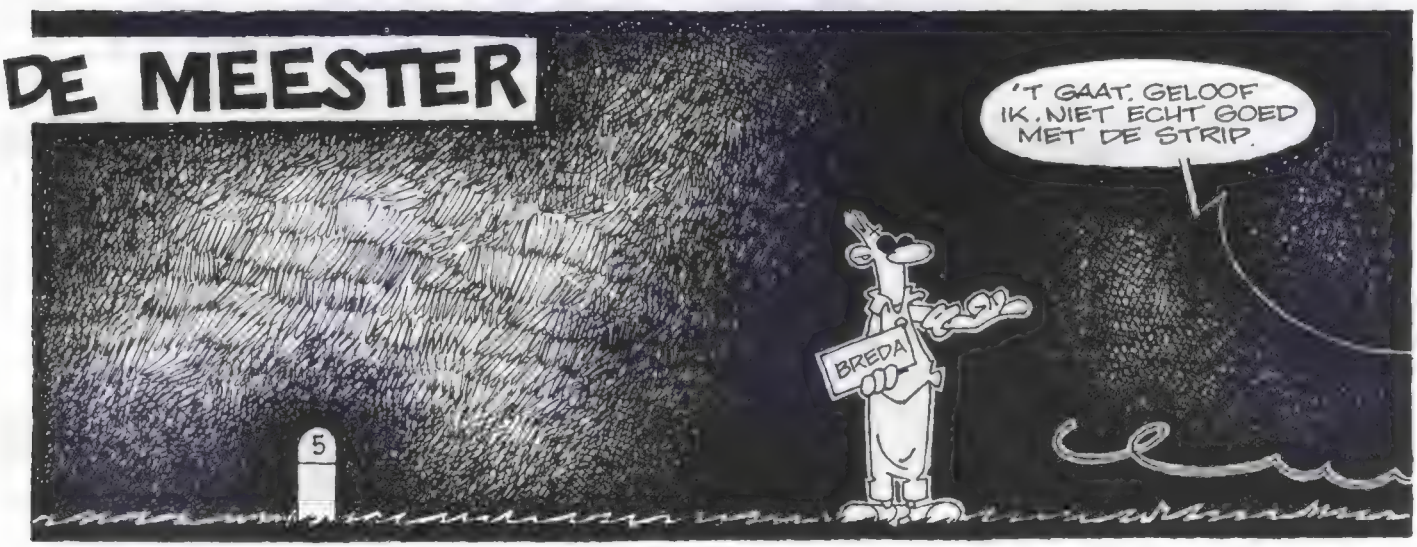

De kleine Robbe 5: 'Bedankt' wie?

Tome & Janry
Dupuis 1994
ISBN 90-314-1686-X
Prijs ƒ8,95 / Bfr.165
(48 pagina's, kleur, s.k.)

De reeks *Robbedoes en Kwabbernoot* loopt al vanaf 1949 in het stripblad Robbedoes. Diverse tekenaars en scenaristen hebben zich in de loop der jaren met deze strip beziggehouden, maar de populariteit heeft er niet onder geleden.
Zo'n tien jaar geleden kregen de Belgen **Tome** (Philippe Vandevelde) en **Janry** (Jean-Richard Geurts) de opdracht de serie over te nemen. Enerzijds probeerden ze de reeks naar hun hand te zetten, anderzijds wilden ze de personages hun karakter laten behouden, dit uit bewondering voor hun grote voorganger **André Franquin**. Nadat ze enige jaren met de 'rijpere' Robbedoes 'gestoeid' hadden, ontstond het idee de jeugdjaren van het picolootje in beeld te brengen. Zo ontstond de kleine Robbe, een ongeveer zevenjarig kereltje, dat weet, of voordoet te weten, waar Abraham de mosterd haalt.
In zijn Franquin-achtige wereld weet hij zich omgeven door zijn boezemvrienden Vermiljoen en Oliebol, en niet te vergeten Suzanne met wie de kleine Robbe zich ooit hoopt te verloven!
Natuurlijk spelen ook volwassenen een belangrijke rol in zijn opvoeding: lievelingspastoor Angelusse, de immer pijp rokende grootvader en schooljuffrouw Cijfer. In dit nieuwe *Kleine Robbe*-deel is het met name gymnastiekleraar Diederik Peuk, die het de jeugd flink lastig weet te maken. Helaas voor hem zijn de kleine Robbe en Co nu ook niet bepaald de meest voorbeeldige studentjes. Dit nieuwste album van de jonge Robbedoes zal door de lezers, jong en oud, in één ruk uitgelezen worden. De heldere tekenstijl en de levendige scenario's zorgen ervoor dat de lezer zich geen moment hoeft te vervelen. Wat mij betreft kan de jeugd van deze kleine macho niet lang genoeg duren ...

KS

****

Irish melody

Franz
Lombard 1994
ISBN 90-6421-986-9
Prijs ƒ22,95 / Bfr.420
(64 pagina's, kleur, h.k.)

De collectie 'Getekend' is een schatkamer ... Wie er binnen gaat, ontdekt het ene juweeltje na het andere. Juwelier Lombard is klaarblijkelijk trots op zijn nieuwe reeks.
Na **Cosey**'s *Op zoek naar Peter Pan*, het dit-is-de-zendtijd-van-Socutera *Zelie*, *Noord Zuid*, en de zoveelste herdruk van **Dany**'s en **Gregs** *Avontuur zonder helden* zou *Irish Melody* het vijfde diamantje moeten zijn dat in deze collectie is verschenen.
Tekenaar **Franz** (pseudoniem van **Franz Drappier**) leert ons in *Irish Melody* de moeilijke jeugd van zijn geesteskind *Lester Cockney* kennen.
In de eerste pagina's wordt de teneur van het album neergezet wanneer de lezer getuige wordt van tal van dramatische gebeurtenissen.
Lester blijkt de zoon te zijn van een gelijknamige Engelse zeeman met een Cockney-accent en een Ierse deerne, die luistert naar de naam Shannon Mahoney. Pa Lester wordt door vader Mahoney en een aantal collega's op een fiks pak slaag getrakteerd en verjaagd. En alsof dat op zichzelf niet reeds genoeg is, bezwijkt de arme Shannon ook nog kort na de bevalling.
Lester junior is na de Engelse bezetting van Ierland, met het oog op zijn afkomst, het ideale doelwit van verwensingen en pesterijen van Ierse leeftijdsgenootjes. (Wat kunnen kinderen toch wreed zijn!) Gelukkig is er de excentrieke marskramer Old Hawk Tim, die zich als Vitalis zelve over de 'gelegenheids-Remi' ontfermt.
Franz kiest in dit album de thematiek die reeds is voorgekauwd in klassiekers als *Alleen op de wereld*, *Kruimeltje* en *Oliver Twist*.
Het album is – en dat moet gezegd worden – zoals dat altijd bij Franz het geval is, zeer sfeervol getekend en de inkleuring geeft aan het album de functionele zweem naargeestigheid die het genre kenmerkt.
Het verhaal is, zo moge duidelijk zijn, zeer clichématig en heeft het zelfde gehalte aan kitsch als de bekende schilderijtjes van het zigeunerkind met de traan op zijn wang.
Irish Melody ontstijgt zelden het niveau van een romannetje uit de schatkamers van de Bouquetreeks en zou het beter doen als miniserie bij de NCRV.

TV

*

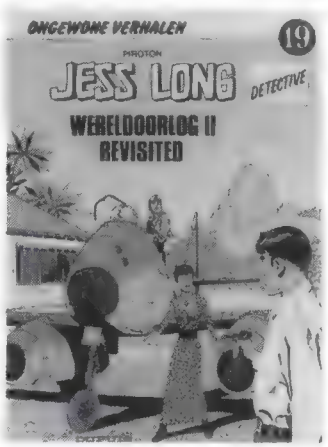

Jess Long 19: Wereldoorlog II revisited

Piroton & Desberg & Cauvin
Dupuis 1994
ISBN 90-314-1680-0
Prijs ƒ8,95 / Bfr.165
(48 pagina's, kleur, s.k.)

In het eerste plaatje van dit album stuurt de uiterst vermoeid ogende chef van het F.B.I. zijn

---

Waarom beginnen jullie vanaf 1987, terwijl in het interview onder meer gesproken wordt over 1984? Ik heb bij deze brief een bibliografie gevoegd met daarin de bij jullie missende strips van Renaud.

Vriendelijke groeten,
André Wijntjes, Rhoon

Naschrift Hans Pols: Dat Renaud voor Aymone onder anderen heeft samengewerkt met Mitteï heeft hij ècht aan mij verteld. De uitspraak over het overnemen van Pokervrouw is van Dufaux (hij schreef mee aan Pokervrouw vanaf verhaal 6; vóór die tijd schreef Jean-Luc Vernal de strip) en werd door mij foutief toegeschreven aan Renaud.
Naschrift redactie: Wij proberen bij een interview altijd een korte bibliografie te plaatsen van de auteur(s). Wij streven daarbij niet naar compleetheid. Daar ontbreekt ons stomweg de ruimte voor. De door u meegezonden bibliografie stoppen we in ons archief. Wij zijn dankbare gebruikers ...

stripboekverkopers aan de Hamburgerbrug
stripwinkel
BLUNDER
Oudegracht 203 • 3511 NH Utrecht
Tel. & Fax: 030 / 311 461

WONDERLAND
STRIPS EN SCIENCE FICTION
GESPECIALISEERD IN COMICS
SOEMBAWASTRAAT 54A 1095 XC AMSTERDAM
020-694 35 62

ondergeschikte Jess Long met vakantie; naar ik vermoed omdat de chef de aanwezigheid van de eeuwig frisse en supersaaie Jess even niet meer kon verdragen. Vervolgens zijn we getuige van één lang en drie kortere verhaaltjes rond Jess Long, de ambtenaar onder de detectives. Hier even in het kort de strekking van die verhaaltjes: Jess maakt korte metten met een nazi-reservaat in de Stille Zuidzee; Jess maakt kennis met een man die zijn vrouw en zijn verstand verloor; Jess vangt in korte tijd een lange seriemoordenaar en Jess' collega Slim is nog altijd verliefd.

Uitgeverij Dupuis noemt dit 'ongewone verhalen' en ongewone verhalen zijn het: ongewoon voorspelbaar; onvoorstelbaar gewoon. De scenaristen van *Jess Long* slagen er niet in hem ook maar één greintje levensechtheid mee te geven. Als er iemand aan vakantie toe is, dan zijn zij het wel. Op deze plek moet wel nog vermeld worden dat de tekeningen van **Arthur Piroton** een soort charmant-naïeve houterigheid hebben. Als echte helden echter zijn zoals Jess Long, dan mogen we ons gelukkig prijzen dat er tegenwoordig geen echte helden meer schijnen te bestaan.

SR

*

High School Generation 1: Dakota

Denayer
Lombard 1994
ISBN 90-6421-988-5
Prijs *f* 9,95 / Bfr.175
(48 pagina's, kleur, s.k.)

Tienermeisjes die liever een goed boek lezen dan televisie kijken worden vaak over het hoofd gezien. Het zou een marginaal groepje betreffen en investeringen zouden bij voorbaat tot verlies leiden. Uitgeverij Lombard heeft ondanks dat besloten de stoute schoenen aan te trekken en komt met *High School Generation* van **Christian Denayer** op de proppen.

Dakota, zo heet het eerste deel uit de serie, gaat over een High School in Californië, waar het collegejaar zijn aanvang neemt. We maken achtereenvolgens

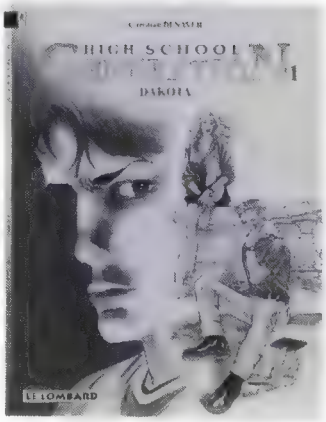

kennis met de onstuimige Kelly Davis, de romantische Mary-Lee O'Neal, de sloeber Michael Best, de patser Scott Beaulieu, de hartenbreekster Dolores de Safio en de rechterszoon Alvaro Fernandez, die voortdurend bewaakt wordt door twee bodyguards. U voelt de bui al hangen: het zijn namelijk dè ingrediënten voor een sappige *Beverly Hills 90210*-kloon. Dat klopt, met dat verschil dat dit verhaal een grove opeenstapeling is van alle clichés die men kan bedenken omtrent het High School-gebeuren.

Problemen als verliefdheid, kamers delen met je vijand, de sociale afkomst, jaloezie ('Terwijl die snol met haar kont wappert, ga ik bij haar op onderzoek! Het doel heiligt de middelen!') passeren in sneltreinvaart de revue. Denayer kiest bewust voor deze sprongetjes omdat de hoofdmoot van het verhaal ook in één pagina verteld had kunnen worden. De rechterszoon weet namelijk al dat Dolores de dochter is van een machtige maffialeider, waartegen een proces loopt. En Alvaro's vader is de rechter in die zaak! En dat gaat dus fout. Dolores wordt een ravijn in geduwd en Phoenix en Michael komen net te laat. Zij hadden namelijk de ware gedaante van Dolores ontdekt tijdens een speurtocht in haar kamer. Verder is er niets gebeurd. Misschien wordt deel twee wel erg spannend, want dan verdwijnt Mary-Lee.

SN

0

Ik ben, ik was

Vonk
Harmonie 1994
ISBN 90-6169-459-0
Prijs *f* 24,90 / Bfr.598
(96 pagina's, zwart/wit, s.k.)

Klaarblijkelijk hebben vrouwen een ander gevoel voor humor. **José Vonk**s schetsen uit het dagelijks leven van man en vrouw (deels eerder verschenen in Opzij) brachten me allerminst in een hilarische bui. Halverwege de lijvige strip begon ik de resterende bladzijden te tellen en riep ik de hulp in van mijn geliefde. De openingszin van deze recensie was geboren.

Toch is *Ik ben, ik was* een interessant boek. Dat ligt zeker niet aan de eikelige titel, niet aan de stijl van tekenen, noch aan de tekst. Wat dat betreft waart de geest van **Claire Bretécher** nog steeds rond: simpele, zwart/witte tekeningen en tekstballonnen die je grotendeels zelf moet invullen. Het werk van José Vonk is vooral belangrijk vanwege zijn positie in de ontwikkeling van het feminisme. *Ik ben, ik was* markeert de teloorgang van het koortsachtige 'seksecentrisme' van de jaren zeventig. Alles draait nu om de 'miscommunicatie' die harmonische relaties tot grote felheid stuwt. Aanrader: discussieer nooit met je vrouw over seksespecifieke humor in strips. De hyperbool is nagenoeg uit de feministische literatuur en strip verdwenen. Eerlijk is eerlijk, José Vonk *hoeft* niet eens te overdrijven om de mallotige wijze waarop mannen en vrouwen hun gelijk proberen te halen in beeld te brengen. Relaties draaien om verwachtingspatronen. De beste verwachtingen bestaan in goudomrande taal. En de mooiste woorden geven het meeste gezeik. *Ik ben, ik was* geeft een erg realistisch beeld van relationele trubbels. Eigenlijk is het helemaal niet om te lachen. Maar het is geruststellend te merken, dat vrouwen een beter gevoel hebben dan mannen voor het kolderieke karakter van dagelijkse misverstanden.

En de mannen? Waar zijn de striptekenaars die zich bezig houden met de relatie tussen beide seksen? Geen strip zonder vrouwen, talloze helden en losers zoeken er hun toevlucht, maar ik ken geen enkel album waarin een mannenhand de riffen van het gedeelde leven in kaart brengt. Een treurige constatering, nietwaar; en hopelijk een uitdagende.

HM

**

De sterren staan voor de volgende waarde-oordelen:

****** grote klasse!**
***** goed**
**** redelijk**
*** slecht**
o abominabel

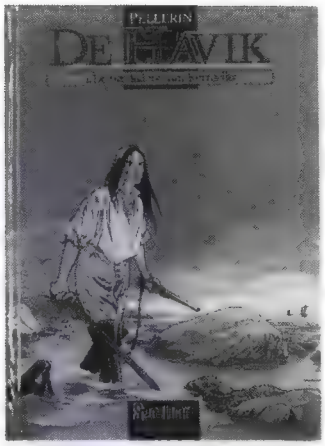

De Havik 1: De overledene van Kermellec

Pellerin
Dupuis 1994
ISBN 90-314-1666-5
Prijs f17,50 / Bfr.320
(48 pagina's, kleur, h.k.)

In de Spotlight-reeks van uitgeverij Dupuis is een nieuwe serie gestart: *De Havik*. Deze adellijke held van het volk wordt in deel 1 – *De overledene van Kermellec* – ten onrechte van moord beschuldigd. Een verstikkend net van achtervolgers van de vermeende moordenaar, hij zou een graaf van het leven beroofd hebben, vormt zich in en rond de achttiende eeuwse Franse hoofdstad Brest.
Maar eigenlijk zou dit verhaal moeten gaan over Tlaloc: een beeldje? Een schilderij? 'Het' huilt bovendien. Tekenaar/scenarist **Patrice Pellerin** zet deze vermoedelijke hoofdverhaallijn aan het begin uit, maar laat haar in alle commotie rond de achtervolging van De Havik links liggen. Geen moment wordt er verder aan herinnerd, wat een zwak punt is in de opbouw van *De overledene van Kermellec*, dat een vervolg krijgt in wat waarschijnlijk *De rots van de schedel* gaat heten.
Er is stevig geschut ingezet. Niet alleen aan boord van het schip van De Havik bulderen de kanonnen; zij waren ook achter de schermen te horen, bij de totstandkoming van dit verhaal. Pellerin liet zich namelijk met raad en daad bijstaan door een heuse scheepsarcheoloog en een historicus. Wat de documentatie betreft, mag het hierdoor adequaat zijn, maar qua tekeningen en verhaal is *De overledene van Kermellec* een strip waarvan er dertien in een dozijn gaan. Het is een avontuur dat het zuinige predikaat 'onderhoudend' verdient.

NU

**

Het dagboek van een bos 1: De bijl en het geweer

Servais & Frippiat & Bissot
Dupuis 1994
ISBN 90-314-1657-6
Prijs f17,50 / Bfr.320
(56 pagina's, kleur, h.k.)

De Farceurs vormen een aparte familie. Ze leven in hun karren temidden van de Ardense bossen en onderhouden zich met kleine diefstallen en het fokken van honden. Het stuk grond naast de Farceurs behoort toe aan een Brusselse notaris. Na de oorlog, waarin deze sympathieën voor de Duitsers had, ziet zijn vrouw Marie-Astrid zich genoodzaakt zich op het buitenverblijf terug te trekken. Al gauw krijgt ze een relatie met de vijfentwintig jaar jongere Robert Farceur. Als het dorp en de pastoor haar melden dat zij graag een einde zien komen aan deze relatie, besluit zij Robert te huwen. Tegen alle verwachtingen in lijkt dit huwelijk te slagen. Tot op een dag Marie-Astrid spoorloos verdwijnt en Robert de schuld in de schoenen geschoven krijgt.
Deze keer vertelt **Jean-Claude Servais** ons geen Ardense legende, maar schotelt hij ons een verhaal gebaseerd op ware feiten voor. De rechtszaak 'Champenois' heeft in de zestiger jaren een groot deel van België in de ban gehouden. Servais weeft in zijn welbekende stijl rond deze feiten een boeiend verhaal dat in het volgende deel zijn ontknoping zal krijgen.

MC

**

Stripwinkel Sjors (Schaffersplein 1, 3311 EJ Dordrecht, 078-142012)
Sjors + (Comic Gadgets, Gimmicks and Gags, Voorstraat 313, Dordrecht)

De macht der onschuldigen 1: Joshua

Hirn & Brunschwig
Oranje 1994
ISBN 90-6661-212-6 (h.k.)
ISBN 90-6661-213-4
Prijs f28,95 / Bfr.495 (h.k.)
f11,95 / Bfr.199
(64 pagina's, kleur, h.k. & s.k.)

Geweld overheerst het straatbeeld van New York. Tegelijkertijd woedt er een verkiezingsstrijd. De twee partijen proberen elk op hun eigen manier de massa er van te overtuigen dat zij de oplossing voor dat geweld kunnen bieden. Op de rand van deze politieke strijd is er nog een derde partij: De macht der onschuldigen. Deze proberen buurtbewoners te organiseren en aan te zetten tot vorming van een eigen gewapende buurtwacht. Naast de politieke strijd en het geweld krijgen we ook nog te maken met flash-backs van een Vietnamveteraan en de levensgeschiedenis van een bokskampioen. Daarbij lijkt het alsof één van de politieke kandidaten banden heeft met de maffia, die op hun beurt dan weer de straatbendes controleren. Dit alles wordt met vele overgangen onhandig in elkaar geweven tot een erg Amerikaans aandoend scenario(otje). Enkele onlogische feiten en hiaten in het verhaal maken het geheel er niet echt beter op.
De auteurs hebben zich duidelijk laten beïnvloeden door de hedendaagse succesvolle Amerikaanse comic-auteurs, maar slagen er niet in om ook maar enige vaart in hun verhaal te krijgen.

MC

*

Kuifje naar Tibet

Naar aanleiding van de tentoonstelling 'Naar Tibet met Kuifje', die afgelopen zomer in Brussel te zien was, zijn twee speciale uitgaven verschenen. Allereerst heeft uitgeverij Casterman in samenwerking met de Stichting Hergé een gelijknamige catalogus van de tentoonstelling uitgebracht. Op een zweverige inleiding van **Michel Serres** na staan in deze fraai uitgevoerde catalogus een aantal lezenswaardige artikelen. De meeste bijdragen gaan over Tibet zelf en haar inwoners, geschiedenis, natuur, cultuur en religie. Een artikel gaat specifiek over Kuifje: **Benoît Peeters** vertelt hierin over **Hergé**'s voorbereidingen op *Kuifje in Tibet*, waarin zijn persoonlijke crisis een belangrijke rol heeft gespeeld. De catalogus kost *f*51/ Bfr.950 (192 pagina's, kleur, ISBN 90-303-2730-8).

Ook bracht Casterman, tegelijk met de tentoonstelling, *Kuifje in Tibet* in het Tibetaans uit. Voor de Kuifjeliefhebbers onder ons die het Tibetaans niet machtig zijn, een curiositeit (ISBN 2-203-00903-9).

RS

Expo Lawrence

Wie geïnteresseerd is in het werk van **Don Lawrence**, de kersverse winnaar van de Stripschapprijs 1994, kan in het Breda's Museum terecht. Daar wordt van 14 oktober tot en met eind december 'Don Lawrence, striptekenaar. Overzichtstentoonstelling 1954-1994' gehouden. Aanleiding voor deze expositie is niet dat Lawrence de Stripschapprijs heeft gewonnen, maar het jubilerende feit dat hij in 1994 veertig jaar in het 'vak' zit.

Op de tentoonstelling zijn tekeningen van strips als *Storm*, *Trigië*, *Pony Express*, *Wells Fargo*, *Range Rider*, *Maroc the Mighty* en *Karl the Viking* te zien, alsmede van Dons eerste strip *Marvelman*. Ook is er aandacht voor zijn bijdragen aan de tijdschriften Kijk, Once upon a time en Ranger, en worden allerlei grote schilderingen van Lawrence tentoongesteld.

Breda's Museum, Grote Markt 19, Breda. Dinsdag tot en met zondag: 13.00-17.00 uur. Entree: *f*3 / Bfr.60.

RS

F.A.C.T.S. III

Zondag 23 oktober is er 'F.A.C.T.S. III' in St. Amandsberg: een beurs in de buurt van Gent die zich, volgens de organisatie, richt op 'personen die voorbij de grenzen van de Europese strip hebben gekeken.' Dat betekent: veel aandacht voor comics, Japanse strips, science fiction, fantasy, animatie en role playing. Er zijn diverse (animatie)films, role playing-games en videogames. Bezoekers kunnen materiaal kopen, verkopen of ruilen. Ook staan er informatiestands en worden er discussiebijeenkomsten georganiseerd.

F.A.C.T.S. III speelt zich af in Centrum Ten Berg, Halve Maanstraat 94, St. Amandsberg. Entree: *f*5/Bfr.100.

RS

Buste van Beauregard

Nederland is weer een uitgever rijker. **Wim van de Brink**, **Rob Koelewijn** en **Ted Verschoor** hebben uitgeverij 'De Drie Mannetjes' opgericht. Tijdens De Stripdagen in Breda zullen zij hun eerste produkt presenteren. In samenwerking met **Hanco Kolk** hebben zij een Rotterdamse beeldhouwer een buste van Beauregard laten maken. Het borstbeeld van deze riooljournalist uit Meccano zal in de beperkte oplage van 75 exemplaren verschijnen. De prijs is *f*249 / ± Bfr.5000. Exclusief, maar betaalbaar.

De buste zal vergezeld gaan van een door Hanco Kolk getekende en gesigneerde prent. Het geheel wordt verpakt in een kistje met als opdruk 'Destination Meccano'.

Info: De Drie Mannetjes, Vegelinsoord 180, 3079 KP Rotterdam, (+31) 010-4834488, fax (+31) 010-4741582.

TB

De Bol

Uitgeverij De Bol uit Vlaardingen is een professionele uitgeverij die zich met name richt op het op de markt brengen van speciale strip-produkten met commerciële en verzamelaarswaarde zoals:

- uitgave en heruitgave van stripboeken;
- zeefdrukken in een gelimiteerde en genummerde oplage, handgesigneerd door de tekenaar;
- driedimensionale stripobjecten.

Eén van de reeds beschikbare produkten is een *Douwe Dabbert*-plaat in full-colour (70 x 50 centimeter), speciaal hiervoor getekend door **Piet Wijn**. Oplage: 250 genummerde en gesigneerde exemplaren. Prijs: *f*65,-/ Bfr.1250.

Verder is ern een *Kari Lente*-zeefdruk op de markt gebracht (70 x 50 centimeter) in een oplage van 100 genummerde en door **Bob Mau** gesigneerde exemplaren. 'Kari Lente lost het op' werd gedrukt in 15 kleuren. Prijs *f*115 / Bfr.2000. Een derde – nog niet

gerealiseerd – project betreft een hardcover-album van *Kari Lente* met daarin opgenomen twee verhalen uit 1963 en 1964, te weten: *De geheime basis op Geuzeneiland* (album 8) en *De Gamma's* (album 9). Geplande oplage: 250 genummerde en door **Bob Mau** gesigneerde exemplaren. De prijs van het album is nog niet bekend, maar zij die op basis van voorintekening aangeven het album te willen kopen, zullen met hun naam worden vermeld in het boek.

Over een vierde project is nog niet meer bekend dan dat het zou gaan om een zeefdruk van een originele tekening van *Bommel en Tom Poes* uit 1974, gecertificeerd door de Toonder Studio's.

Info: H. Hellemons, (+31) 010-4602670.

AvO

Zone 5300

Eind september verscheen het eerste nummer van het tijdschrift Zone 5300. 'Een verrassend maandblad met volwassen amusement', noemen de makers het zelf. 'Een blad dat op eigen wijze een tijdsbeeld schetst door een unieke combinatie van strips, korte verhalen en artikelen.' Zone 5300 is voor *f*3,95 (± Bfr.80) in stripwinkels, kiosken en boekhandels in heel Nederland verkrijgbaar.

Zone 5300 bestaat voor een groot deel uit strips van bekende en minder bekende tekenaars, waaronder **Peter de Wit**, **Marcel Ruijters** (Dr. Molotov), **Wasco** (Apenootjes), **Jeroen de Leijer** (Eefje Wentelteefje), **Floris Oudshoorn**, **Gert-Jan van Leeuwen**, **Zookie**, **Maaike Hartjes**, **Mat Giesen** en **Jeroen Steehouwer**. Realistische, hu-

HET PALADIUM, MONTREAL
HET IS BEREIKT, DE WERELD LIGT AAN JE VEELS TE GROTE VOETEN. JULLIE HEBBEN NU EEN WEERGMAKENDE MONSTERHIT, DIT IS TOCH WAT JE WOU..... OF NIET SOMS, SPARKS' LOVECAVERN !?
WE ARE THE CHOSEN
WE LOVE TO KILL
WE KILL TO LOVE
BUT OUR PANTS ARE
ALWAYS FROZEN
SPARKS!
LOVE CAVERN!
CAVERN!
DINGO!
BEREND-JAN VONK

SOUFFLEURSOPLEIDING

moristische en avontuurlijke strips wisselen elkaar af. De omvang van de strips varieert van cartoon tot afgerond 12-pagina-verhaal. Daarnaast besteedt Zone 5300 veel aandacht aan verschillende vormen van cultuur: muziek, film, tv, (straat)theater, boeken, tijdschriften, tentoonstellingen en randverschijnselen. 'De onderwerpen worden altijd benaderd vanuit een originele invalshoek en niet zelden met humor.' In Zone 5300 schrijven twee vaste columnisten: **Frits Jonker** (VPRO's Vrije Geluiden) en **Kees Torn** (winnaar Leids Cabaretfestival 1994; die kruising tussen Columbo en Drs. P, zoals alle kranten schreven). Ook verschijnt elke maand een kort verhaal met illustraties van bekende tekenaars, zoals **Ben Vranken** (Telegraaf) en **Pieter Dorrenboom** (Algemeen Dagblad).

Het initiatief voor Zone 5300 komt van **Robert van der Kroft** (*Claire, Sjors en Sjimmie*) en **Tonio van Vugt** (tijdschrift Barwoel). De twee leerden elkaar kennen tijdens de feestelijke presentatie in februari 1992 van Stripschrift 250 in de Rotterdamse Gemeentebibliotheek. Beiden voelden het gemis aan een podium voor de nieuwe generatie (strip)tekenaars en -schrijvers en besloten hierom zelf een professioneel blad uit te geven. De redactie van Zone 5300 bestaat in totaal uit 11 mensen en is gevestigd in Rotterdam, ergens in openbaarvervoerszone 5300.

Info: (+31) 010-4376475.

AvO

Bédésup

Bédésup, het stripinformatieblad uit Marseille, brengt jaarlijks vier nieuwsbrieven en vier Cahiers uit. Omdat deze publikaties zeer onregelmatig verschijnen lijkt het gepast om even stil te staan bij de laatste uitgaven. La lettre de Bédésup, een sober uitgegeven nieuwsbrief van acht pagina's, van het eerste trimester van 1994 (nummer 63/64) bevat gewoontegetrouw veel actualiteiten uit de Franse stripwereld.

Aan de uitgave van de *Les Cahiers de bédésup* wordt meer aandacht besteed. In deze reeks werpt Bédésup zich soms zelfs op als uitgever van heuse stripalbums. Cahier 60 is het album *L'homme avant l'homme* van de historica **Catherine Legros**. Hierin beschrijft ze op humoristische wijze het leven in de prehistorie. Het album telt 80 pagina's in zwart/wit en kost Ffr.79. Cahier 61/62 daarentegen is weer een informatieblad. Het bevat een grote hoeveelheid facsimile's van (krante)artikelen over **Peyo** en **Hergé**. Dit cahier telt 84 pagina's en kost Ffr.110.

Sabine Nourrit is illustratrice bij de Franse krant Le Méridional. Ze heeft een groot aantal illustraties over het dagelijks leven in Marseille gemaakt waarin **Bernard Tapie** uiteraard een hoofdrol speelt. In Cahier 63 zijn deze

tekeningen gebundeld. Het boekje kost Ffr.79, is zwart/wit maar heeft een omslag in kleur.

Als extraatje heeft Bédésup ook nog bijgedragen aan de uitgave van de educatieve vierkleurenstrip *Fôrets et Merveilles* van **Jean-Louis Pesch** (Ffr.40).

Info: Bédésup, B.P. 14, 13234 Marseille Cedex 4, Frankrijk.

TB

Jan-Rintje is er

Op vrijdagochtend 2 september om 8 voor 3 werd **Jan-Rintje** geboren, zoon van Stripschrift-medewerker **Ger Apeldoorn** en **Nel ten Brug**. De redactie feliciteert de ouders met hun baby en met hun keuze voor **Michel Nadorp**, die weer een mooie kaart aflevert.

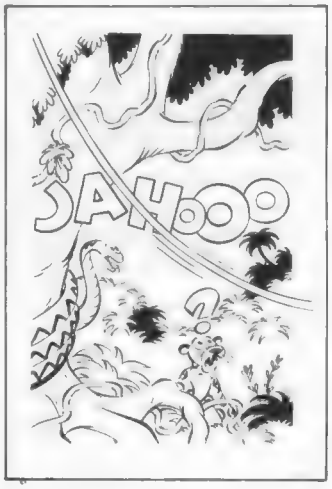

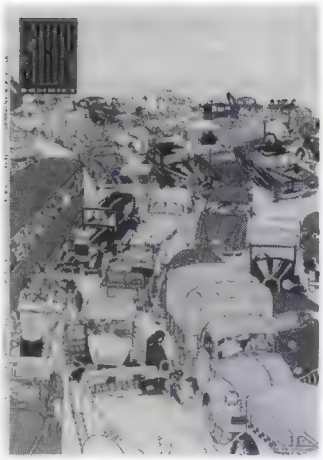

Kuifje-nummer herdrukt!

Het *Kuifje*-nummer van Stripschrift is naar aanleiding van het overweldigende verkoopsucces herdrukt.

De herdruk bevat een twaalftal wijzigingen, variërend van correcties in de lay-out tot het vernissen van de cover. Aangezien één van de wijzigingen ook betrekking heeft op de stand van de prachtige tekening van **Dirk Stallaert** op de cover, komt deze op de herdruk nog beter tot zijn recht. Oplage: 1000 exemplaren.

Tot en met 30 november van dit jaar kunnen Nederlandse abonnees een herdruk bestellen door overmaking van *f*9,95 op girorekening 209948 ten name van Stripschrift, Amsterdam. Belgische abonnees storten vóór dezelfde datum Bfr.199 op bankrekening 721-520.62.74-81 ten gunste van Het Stripschap te Turnhout. Bij de overboeking dient u te vermelden: 'Kuifje-herdruk'.

De verzendkosten komen tijdens deze actieperiode voor rekening van de uitgever.

Strips te kust en te keur

Op amper twintig kilometers van elkaar vonden afgelopen zomer twee stripfestivals plaats. Voor de negende editie moest je naar Koksijde en in Middelkerke was men ook alweer aan de achtste uitgave toe.

Organisator **Patrick Mortier** (Koksijde) had last van de tropische hitte. Dat resulteerde in een rustiger festivalbezoek. Misschien hadden de organisatoren als alternatief kunnen opteren om ook 's avonds enkele activiteiten te ontplooien ...

Wat in Koksijde meteen opviel was een verruiming van het tentenoppervlak ten opzichte van het vorige jaar met wel vijftig procent. Dat resulteerde in meer decors en ook was de boekenstand leuk aangekleed. Daarnaast liepen er een achttal tentoonstellingen en waren er meer dan honderd tekenaars aanwezig gedurende het 22 dagen durende festival. Om over de talrijke animatiefilms nog maar te zwijgen. Koksijde is duidelijk uit de voegen gebarsten. Het is een discount van de strip geworden, waar je dagelijks een keuze moet maken.

Waar kenners, naast de niet-ingewijden, toch interessante dingen kunnen blijven vinden. Wat de tentoonstellingen betreft, was ik aangenaam gecharmeerd door de inspanningen die werden geleverd om 'Vrouwen in het wit' op te smukken met een heuse operatiezaal en een patiëntenwachtkamer. Leuk daarbij was ook het postermateriaal dat bestemd was voor het verzorgingspersoneel in de ziekenhuizen. **Verstappen** uit Dordrecht werkte met maquettes en dia's om didactisch **Chaillet** en *Vasco* te duiden. Prachtig werk ook gezien van **Tiny**.

Ook goed bekeken: *Tom & Jerry*-animatiemateriaal, maar dit keer verwerkt door blijkbaar Belgische illustratoren. Verder veel lol gehad bij de *Urbanus*-expo om de kleine Urbanusprototypes, die echter nooit in de handel zijn gebracht. Misschien bij een volgende tentoonstelling ook even vermelden waarom dat niet doorging. Misschien dat **Willy Linthout** dat vertelde in de videoreportage die vlakbij verdween in het cafetariageroezemoes. Overigens stond er een file van 15 meter toen **Urbanus** en **Linthout** signeerden. De veiling met originelen, door heel wat tekenaars gratis ter beschikking gesteld, bracht aanvankelijk Bfr.150.000 (±*f*7500) op. Die som gaat naar de familie van wijlen **Jacques Géron**. Momenteel worden nog nieuwe tekeningen te koop aangeboden om het bedrag nog op te krikken. Rariteiten gezien? Tal van speciale uitgaven. Zo is het luxe speciaalformaat-album van Urbanus – *De tiranie van Eufrazie* (17,5x12,5) zo goed als uitverkocht. Het boekje is genummerd en gesigneerd. Daarnaast is er het album *Urbanus kiest voor Koksijde*. Daarvan is een zeer gelimiteerde oplage van 33 exemplaren uitgebracht, voorzien van een originele plaat! Nergens nog te vinden waarschijnlijk. Verder noteerde ik een *Largo Winch*-portfolio met aquareldrukken door **Francq** en **Van Hamme** gesigneerd in een oplage van 1000 exemplaren. En onuitgegeven materiaal rond *Robbedoes* en *De kleine Robbe* is verzameld in een A5-boekje, genummerd en gesigneerd door **Tome** en **Janry** in een oplage van 650 exemplaren. De pers heeft dan nog eens 100 stuks voor zichzelf laten reserveren. Ook leuk is de CD van **Pol Quick** die *Laat ons feesten* heet en een cover heeft van wijlen **Bob de Moor**. En in Koksijde kreeg je de kans om het nieuwste *Bakelandt*verhaal in te kijken, getiteld *Mensenjacht*. Koksijde brengt er een luxe editie van op de markt, waarin je vijf extra pagina's krijgt over Groot-Koksijde. In harde kaft en op groot formaat is het album gesigneerd door **Hec Leemans**. Oplage: 750 exemplaren.

Maar nu over naar Middelkerke ...

Twee is te weinig, drie is te veel. Dat moet **Raymond Lagae** hebben gedacht, want hij werkt weer mee aan Strip Middelkerke, nadat hij verleden jaar een mager festivalletje in Blankenberge had opgezet. Toch vindt **Patrick Mortier** (Koksijde) dat twee festivals op twintig kilometer afstand weinig ademruimte biedt. 'Onrechtstreeks geniet Middelkerke van de strippromotie die wij voeren. Hun opzet en volume is anders. Koksijde was het eerst aan de kust, daarom is het spijtig en zielig dat Middelkerke dit jaar zijn acties een week vervroegd heeft en zo het tijdsbestek van Koksijde gedeeltelijk overlapt. Dat is voor beide organisaties geen goede zaak. Overleg met Middelkerke is niet zo eenvoudig als ik je vertel dat hun interne samenwerking al moeilijk draait ...'

Chris Cordier (Middelkerke) haalt de schouders op bij de kritiek. Hij laat voor iedereen 'de zon' schijnen. Middelkerke heeft minder last van de afgelopen hittegolf. Bij de eerste dag was het al raak: een vol huis. Middelkerke richt zich compleet op de toeristen. Hier wordt gewerkt aan mooie decors, maar kaders en originele platen moet je hier niet zoeken. Die zijn

Signeersessie in Middelkerke, dus druk!

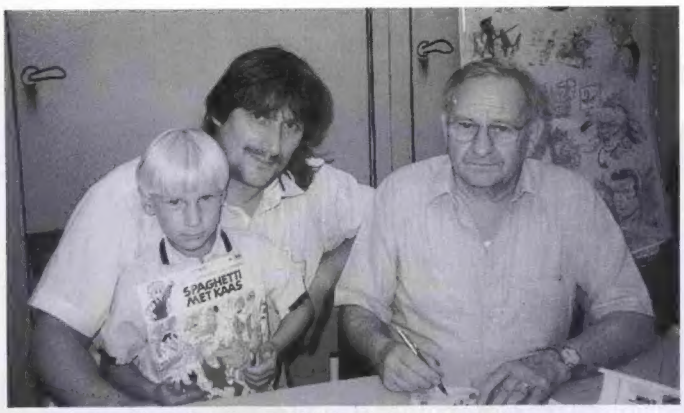

Organisator Chris Cordier (Middelkerke) met Jef Nijs.

er eenvoudigweg niet. Wel staan er fraaie kijkkasten met driedimensionele striptaferelen in de signeerruimte. *Jommeke*, *Marsupilami* en *De kleine Robbe* vormen de publiekslokkers. Bij de blonde Vlaamse vlaskop wordt suggestief met kleur gewerkt in de erg fraaie decors. Hier komen ook *Schommelbuik en Langteen* om de hoek kijken. Bijzonder geslaagd is het oerwoud van echte planten, rond de Marsupilami. De vissen in de vijver zijn echt, net zoals de vogeltjes achter het kippegaas. Oerwoudgeluiden begeleiden de Marsu's die her en der tussen het groen opduiken. Het schooltje van De kleine Robbe miste fantasie en lag er onaf bij. Een gemiste kans en dat weten de organisatoren zelf ook. Strip Middelkerke bezigt als thema 'Het kind in de strip'. Dat kind heeft dan ook de ideeën en de dromen voor de expo's mogen ventileren. Volgend jaar wil Cordier zijn stripfestival profileren naar enkele grote tekenaarskanonnen toe. Gedacht wordt aan **Vance**, **Bilal** en nog enkele anderen. Cordier wil af van lange signeertafels. Kwaliteit in plaats van kwantiteit, stelt de man. Toch is het aardig voor fans om even voeling te krijgen met hun tekenaar. Zo kunnen wij vernemen dat **Wim Swerts** waarschijnlijk de decors van *Sammy* zal inkleuren en dat **Jef Broeckx** een nieuwe reeks – *Waterland* – uitbrengt, waarvan reeds twee delen klaar zijn. Ook werkt de tekenaar van *Bessy* met **Marc Legendre** (*Biebel*, *Sam*) aan een strip voor volwassenen. Stripuitgeverij Half Vier Productions (Wonderland) bracht **Luk Poelmans** naar Middelkerke. Hij presenteerde een nieuwe strip rond **Ferry** dat *Schipbreuk op zee* heet en allerlei vroegere korte verhalen bundelt. Het komt uit in een oplage van 500 exemplaren en kost iets meer dan een tientje of 195 frank. De strip werd in Nederland in Valkenswaard gepresenteerd. Ook maakte Poelmans melding van de uitgave *Pipo*, een voorloper van *Rattekopje* door **Walthéry**. Een gagstrip zoals we dat van François gewend zijn. Middelkerke bracht zelf ook luxe edities uit. Dat blijkt dus nu een nieuwe trend te worden: festivalorganisatoren die zelf in de uitgeverswereld stappen. Soms uit onvrede, soms uit commerciële overwegingen. We noteerden *Kiekeboe 46* op formaat 50x40 (500 exemplaren). *Langteen en Schommelbuik*, het elfde en laatste deel van **Jef Nijs**' leuke reeks. Spijtig genoeg werd de serie nooit voortgezet, oplage 825 exemplaren; genummerd, maar niet gesigneerd. Jammer! En dan is er een luxe editie van *De Schobbejakken*, een stripreeks van **Daniël Kox**, die nooit eerder in boekvorm verscheen. Nu in een oplage van 600 exemplaren. En alsof het nog niet genoeg was, presenteerde de VZW een nieuw avontuur van **Pom** in een oplage van 300 exemplaren. Ook mochten we er kennismaken met Brabantstrip, een magazine dat wordt uitgegeven door stripverzamelaars, met eindredactie van **P. Vranken** te Londerzeel. Voor vijf nummers betaal je Bfr.250 / *f*17 en in het recentste nummer lezen we een uitgebreid interview met **Peter van Hooydonck** over de biblio- en biografie van **Willy Vandersteen**. Verder is er heel wat aandacht voor nieuwe strips, rariteiten en zijn er tal van zoekertjes. Ook ontmoet in Middelkerke: **J.P. Legein** van de reclamestripclub. Over Legein plannen we een stukje apart. En tot slot ook gehoord op de beurs te Middelkerke dat een werkgroep momenteel werkt aan de voorbereiding van zeven tv-uitzendingen rond strips en wel voor de BRTN instructieve omroep. In de groep zitten interessante bekenden als **Jos Wauters**, **Wim Swerts** en **Bob Vincke**. Te volgen dus. Tot slot moeten we nog vermelden dat de Gouden Potloden in Middelkerke gingen naar **Laudec**, **Tome** en **Janry**. Zo zie je maar, twee stripfestivals aan de kust en uiteindelijk viel er voor iedereen iets te beleven. En dan hebben we het nog niet eens over de vele nevenactiviteiten gehad ...

JW

12-13/11 '94

VERZAMELAARS JAARBEURS

Zaterdag 12 november gratis taxatie van kunstvoorwerpen, antiek, speelgoed en curiosa door de bekende veilinghouder Jan Pieter Glerum.

Zaterdag 12 en Zondag
13 november 1994
Beide dagen van 10.00 tot 17.00 uur.

TOEGANGSPRIJS:
f 12,50 per persoon per dag.
f 20,00 per persoon voor beide dagen.

INLICHTINGEN:
Koninklijke Nederlandse Jaarbeurs
Postbus 8500, 3503 RM Utrecht
Telefoon 030 955 560, Fax 030 940 379

JAARBEURS UTRECHT/HOLLAND

ATTENTION FAN-BOYS AND GIRLS! IT'S TIME FOR YOU TO DISCOVER THE ASTOUNDING MEGA-VERSE KNOWN AS...
Strips - Comics - Games - Zeefdrukken
Yendor
Korte Hoogstraat 16, 3011 GL Rotterdam
Tel 010 - 433 17 10 Fax 010 - 411 38 54

SNOEK strips
1E VAN SWINDENSTR. 545
TEL. 020 - 6684764 A'DAM
IMPORT
COMICS
POPPETJES
SPELDJES
BEELDEN
POSTERS
PRENTEN
ZEEFDRUKKEN
RESERVEREN
OOK MOGELIJK

STRIPWINKEL
TISTJEN DOP

Patersstraat 96
2300 Turnhout (B)
Tel. 014-428829

"Dick Bos"
Strip speciaalwinkel & Antiquariaat
In- en verkoop van nieuwe, gebruikte en antiquarische stripverhalen
Junolaan 2
3054 PW Rotterdam-Hillegersberg
Telefoonnr.: 010-4613147

EPPO
SUPERSTRIP
SPECIAALZAAK

Kleine Berg 33
5611 JS Eindhoven
040 - 441882

ORANJE: de betere strips

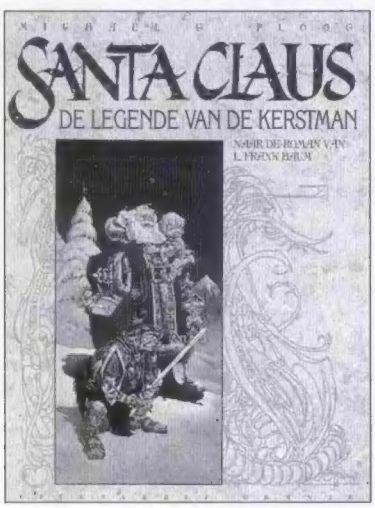

Als de kerstman stervende is, brengen zijn onsterfelijke vrienden hem naar de koning der gnomen. Deze versteende vorst besluit de vrijgevige Klaas onsterfelijkheid te verlenen, na het aanhoren van zijn levensloop van baby tot oude man en alle goede daden, die hij vooral voor kinderen heeft verricht. Aldus het verhaal van de kerstman volgens L. Frank Baum (1856-1919), beter bekend als de geestelijke vader van The Wizard of Oz. Het sprookje krijgt een extra dimensie doordat het verteld wordt in prachtig gekleurde, feeërieke tekeningen. Een bijzondere ballonstrip, die - zeer fraai uitgegeven in een groot formaat album - jarenlang de kerstcollectie van uw bibliotheek zal sieren.

PUBLIKATIEPLAN 4E KWARTAAL 1994 (HARD COVER)

Oktober:
Cyclus van de 2 Horizonten 3
Tai Dor 6
De Lichten van de Amalou 3
Dubbel Ik 2
Samba Bugatti 2

November:
Peter Pan 3
De Zon der Wolven 3
De Macht der Onschuldigen 2
Malefosse 7

December:
Het Kristallen Zwaard 5
Timon van de Velden 6
Zoeloeland 5

• TE KOOP IN DE BETERE STRIPWINKELS •

SHERPA Courant

NUMMER 4 - OKTOBER 1994 - GRATIS INFOKRANT VAN UITGEVERIJ SHERPA, AMSTERDAM

5-jarige Sherpa krijgt onderscheiding

AMSTERDAM, AUGUSTUS — Het bestuur van Het Stripschap maakt bekend de Jaarprijs voor Bijzondere Verdiensten 1994 toe te kennen aan uitgeverij Sherpa *'voor haar uitgeefbeleid, waarin enthousiasme en doorzettingsvermogen economische motieven overstijgen.'* Het rapport van de 'Commissie voor de Stripschapprijzen 1994' vermeldt verder dat Sherpa *'in de afgelopen vijf jaren [...] een indrukwekkende reeks mooi vormgegeven stripalbums uit[gaf].'*

En *'de commissie prijst het doorzettingsvermogen van de uitgevers, dat hen ondanks het veeldvuldig uitblijven van werkelijk commercieel succes dreef tot een fraaie reeks wapenfeiten, waaronder het Stripjaarboek, waarvan de erin opgenomen Service-gids een nuttige functie vervult in de stripwereld.'*

De drie Sherpa-uitgevers —Mat Schifferstein, Hedy Stegge en Peter Kuipers— bleken vooral verrast door deze toekenning. Schifferstein en Kuipers hadden als grondleggers van stripinformatieblad ZoZoLala en Zet.El al eerder vergeefs gewacht op deze 'officiële' erkenning.

De prijs (een zogenaamde Stripschappenning) zal worden uitgereikt tijdens de Stripdagen in Breda, op zondag 16 oktober om 14.00 uur.

Moesashi opnieuw genomineerd

Moesashi in duel met Kodjiro, het laatste deel in *Bert van der Meij's* Moesashi-trilogie is genomineerd voor een Stripschappenning als 'Album van het Jaar' (in de categorie 'Oorspronkelijk Nederlands'). Na een nominatie voor *De Pinguïns* (deel 1) in 1991 en *Moesashi* (deel 1) in 1992 is dit de derde maal dat Bert van der Meij voor deze prijs in aanmerking komt. Zijn twee nominaties (voor Moesashi 1 en 3) voor de NZH-prijs in Haarlem meegerekend is dit zijn vijfde nominatie.

Of Moesashi wint, of één van de twee andere genomineerden, wordt bekend gemaakt op zondag 16 oktober.

Uiteraard is Bert van der Meij op 15 en 16 oktober aanwezig op de Sherpa-stand (nummer 38 op de boekenbeurs) om te signeren.

PAGINA 2: 'NZH-BEURS VOOR INKTVIS-PRUTDUKTIE' EN: 'HAARLEMS STRIPFESTIVAL'

Jubileum-feest

AMSTERDAM, OKTOBER — Uitgeverij Sherpa bestaat vijf jaar en viert dat om te beginnen in de maand oktober met een aantal akties:

Op de stripdagen in Breda zal Sherpa haar ***HONDERDSTE*** uitgave presenteren: een luxe editie van Bert van der Meij's *Hooglied*, waarin deel 1 samengevoegd zal worden met de (nieuw te verschijnen) vervolgdelen 2 en 3. Dit in linnen gebonden boek, dat een drietal bijlages bevat, zal in een zéér gelimiteerde oplage van 50 genummerde en gesigneerde exemplaren worden aangeboden.

Elke liefhebber wordt bovendien in de gelegenheid gesteld zijn of haar collectie tegen een ***GEREDUCEERDE PRIJS*** te completeren. De zwartwit strips uit de Sherpa-reeks (de delen 1 t/m 13), normaal *f* 14,95 tot *f* 21,95 geprijsd (in België 299-440 Bfr) zijn tijdelijk *—tot 15 november 1994—* in prijs verlaagd en kosten nu slechts **f 9,95 / 199 Bfr.** De full color strips uit de Collectie Kathmandu kosten in deze periode geen *f* 29,92 of *f* 34,95 (599/699 Bfr), maar **f 25,00 / 500 Bfr.**

Op de Bredase Stripdagen zullen ook twee ***LUXE CASSETTES*** worden gepresenteerd voor de 20 delen tellende Sherpa-reeks en voor de 4 boeken van de Collectie Kathmandu. Beide cassettes zijn geheel in linnen afgewerkt en worden geleverd met een unieke bijlage (respektievelijk een speciaal stripboekje of vier boekenleggers). Liefhebbers van deze reeksen én fans van *Bert van der Meij* en *Lian Ong* —die het ontwerp van de cassettes verzorgden— mogen deze uitgave niet laten lopen! Beide cassettes kunnen zowel leeg (met bijlage) als gevuld (met bijlage én alle boeken) gekocht worden en zijn beslist een aanwinst voor elke boekenkast!

PAGINA 3: JUBILEUM-CASSETTES

dit is pas zen, Bert: de prijs zien maar niet krijgen
stripschap-penning '94
N.Z.H. - aanmoedigings prijs-winnaar '94
5 maal genomineerde voor het beste album

DARGAUD BENELUX

betapress bv
marketing, import en distributie
van tijdschriften en strips